

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Vliv Facebooku na mezilidská přátelství

Lukáš Weselowski

Katedra psychologie
Vedoucí práce RNDr. Mgr. Ivana Čihánková
Studijní program bakalářský
Studijní obor Pastorační a sociální práce

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Vliv Facebooku na mezilidská přátelství napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 8. května 2018

.....

Anotace

Tato práce se zabývá vlivem největší sociální sítě Facebook na přátelství. Přátelství nejprve definuje, poté se zajímá o funkce a potřeby, které pro jedince tento vztah naplňuje. Následně to vše uvádí do kontextu sociálních sítí – konkrétně Facebooku. Práce si pokládá otázku, zda Facebook tento pojem a jeho chápání nějak proměňuje.

Cíl práce je naplňován pomocí analýzy více než deseti kvantitativních výzkumů na toto téma. Všechny v práci uvedené výzkumy byly prověřeny a splňují základní kritéria validity a reliability. Dále byly rozčleněny do třech skupin. První se zabývala o motivaci pro založení si Facebookového profilu. Druhá skupina výzkumů byla zaměřena na srovnání projevů přátelství na Facebooku a mimo něj. Třetí skupina se věnovala výzkumům popisujícím důsledky používání Facebooku či jiných sociálních sítí.

Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že Facebook naplňování či funkce přátelství výrazným způsobem neproměňuje. Naopak funkce a naplňování přátelství ve většině případů podporuje – část uživatelů si díky Facebooku rozšiřuje svůj sociální kapitál a navazuje vztahy, které by bez něj nenavázala. Používání Facebooku, jak se projevilo u menšího procenta respondentů, však nese také svá rizika a proto není možné zapomenout na primární prevenci.

Klíčová slova

Sociální sítě, Přátelství, Facebook, Mezilidské vztahy

Summary

This study is focused on the effect of the biggest social networking site, Facebook, on friendship. The study first defines friendship itself and then focuses on the functions and needs that are fulfilled for the individual through this kind of a relationship. Later, all of this is put into the bigger frame – specifically Facebook. The thesis is generally focused on trying to figure out whether Facebook changes the general understanding of friendship and the term itself or not.

The goal of this thesis is being fulfilled through the analysis of more than ten quantitative researches on this topic. All of the researches mentioned in the thesis have been tested for whether they meet the validity and reliability criteria. Next they have been split into three groups. The first group is focused on the motivation that leads the individual to creating an Facebook account.

The second group is focused on comparing the expression of friendship on Facebook and outside of it. The last group describes the consequences of using Facebook or other social media.

Through the conducted research we've come to the conclusion that Facebook doesn't affect fulfilling friendship or friendship functioning in any significant way. On the contrary, it actually supports the function and friendship fulfillment – some users expand their social capital and create new relationships through Facebook that wouldn't be created without it. Using Facebook can of course bring its risks (as was shown at a smaller percentage of respondents) and therefore the primary prevention needs to never be omitted.

Keywords

Social Networking, Friendship, Facebook, Interpersonal Relations

Poděkování

Děkuji vedoucí práce RNDr. Mgr. Ivaně Čihánkové za jasné a podnětné připomínky, které mi výrazně pomohly sepsat tuto práci. Zároveň děkuji Terezii Kaňákové za oporu ve chvílích nervozity.

Obsah

Úvod	8
1. Sociální interakce	10
1.1 Komunikace	11
1.2 Sociální percepce	13
2. Mezilidské vztahy	15
2.1 Faktory	16
2.1.1 Osobnost	16
2.1.2 Temperament	18
2.1.3 Prostředí	22
2.2 Členění mezilidských vztahů	23
2.2.1 Osobní vztahy	24
2.2.2 Těsné vztahy	24
2.2.3 Citové vztahy	24
3. Přátelství	25
3.1 Definice pojmu přátelství	25
3.2 Funkce přátelství	27
3.3 Naplňování přátelství	28
3.3.1 Konverzace	28
3.3.2 Trávení společného času	29
3.3.3 Poskytování pomoci	29
3.4 Vliv věku na přátelství	29
3.5 Dynamika přátelství	33
3.5.1 Vznik přátelství	33
3.5.2 Udržení přátelství	33
3.5.3 Zánik přátelství	34
4. Internet	35
4.1 Uživatelé internetu	35
4.2 Funkce internetu	36
4.3 Internet a mezilidské vztahy	36
4.4 Sociální sítě	37
5. Facebook	38
5.1 Historie	38
5.2 Provedení a funkce	39
5.3 Rizika Facebooku	41
5.3.1 Kyberšikana	41
5.3.2 Disinhibiční efekt	42
5.3.3 Kybergrooming	43
5.3.4 Kyberstalking	43
5.4 Dopady rizikových jevů	44
6. Přátelství na Facebooku	45

6.1 Přehled dosavadních výzkumů	45
6.1.1 Motivace pro založení a používání Facebooku	45
6.1.2 Přátelství na Facebooku a mimo něj.....	47
6.1.3 Důsledky používání sociální sítě/Facebooku	48
7. Obecné charakteristiky uvedených a analyzovaných výzkumů	48
7.1 Kvantitativní výzkum	50
8. Analýza výzkumů	52
9. Doporučení pro práci s Facebookem pro pedagogy a sociální pracovníky..	54
9.1 Kraje pro bezpečný internet.....	57
9.2 Bezpečný internet.cz.....	58
10. Závěr.....	58
Seznam literatury.....	60

Úvod

Tato práce se zabývá vlivem nejrozsáhlejší sociální sítě Facebook na mezilidská přátelství. Jejím cílem je definovat pojem přátelství a z něj vyvodit potřeby, které pro člověka na individuální úrovni i ve společnosti naplňuje. Poté se na přátelství podívám zúženou optikou sociálních sítí a za pomoci analýzy dostupných výzkumů vyhodnotím vliv Facebooku.

První dvě kapitoly této práce se věnují obecnému úvodu do problematiky mezilidských vztahů, mezi které přátelství zcela jistě patří. Nejprve se zaměřuji na sociální interakci jakožto nezbytný proces pro tvorbu mezilidských vztahů – tedy i přátelství – a aspekty, které tento proces doprovází (komunikace a sociální percepce). Následně se věnuji definici mezilidských vztahů, faktorům, které je ovlivňují a také uvádím problematiku jejich členění – s cílem lépe a komplexněji uchopit pojem přátelství.

Třetí kapitola rozvádí pojem přátelství. Nabízí několik možných definic tohoto pojmu, srovnává je, zdůrazňuje společné charakteristiky a ty propojuje s již získanými poznatky o mezilidských vztazích. Dále pojednává o funkcích, které přátelství má a jak se naplňuje.

Čtvrtá kapitola aplikuje získané poznatky v kontextu virtuální reality. Nejprve se zde věnuji obecně internetu – rozebírám jeho základní funkce, charakteristiky uživatelů plynoucí z výzkumů a také fenomén vztahů „online“.

V kapitole „internet a mezilidské vztahy“ se zabývám obecnou charakteristikou sociálních sítí, charakteristikou Facebooku, jeho provedením, funkcemi a riziky. Dále popisuji vybrané výzkumy související s tématem této práce, uvádím jejich obecnou charakteristiku jakožto kvantitativních výzkumů a kritéria, která takové výzkumy musí naplňovat. Konkrétní výzkumy rozčleňuji do tří skupin (motivace pro založení Facebookového profilu, vliv používání Facebooku a důsledky onoho používání) a posléze je analyzuji.

V závěru se věnuji shrnutí všech kapitol, jejich úloze v této práci (vůči cíli práce) a nejdůležitějším oblastem v nich. Dále popisují zjištěný dopad Facebooku na mezilidská přátelství vyvozený z uvedených výzkumů a literatury.

1. Sociální interakce

Než se však podíváme konkrétně na pojem „přátelství“, je důležité si obecně charakterizovat mezilidské vztahy (mezi které tento pojem patří) a jejich důležitost pro člověka. Interpersonální vztahy je možné chápat jako interpersonální postoje a interpersonální interakce, v kterých jedna osoba ovlivňuje chování druhé a naopak. Tato vzájemná výměna způsobů chování probíhá po celou dobu interakce – běžně ohraničené osobním kontaktem „tváří v tvář“. (Nakonečný, 2009)

Člověk se už od svého narození přirozeně vyskytuje ve společnosti dalších lidí. Tu lze obecně definovat jako sounáležitou skupinu, která je spojována společným jazykem, určitou představou chování a mravů, společnou minulostí a tradicí, často sdílenými cíli a hodnotami, fyzickou blízkostí a množstvím skutečných setkávání. (Sokol, 2010) Jedinec ve společnosti logicky interaguje. Interakci definujeme jako obecně vzájemné působení osobnosti a prostředí. Sociální interakce, která je v rámci mezilidských vztahů pro tuto práci podstatnější, nezahrnuje však pouze vztah člověka k prostředí, ve kterém se nachází a naopak, ale i vztah mezi individui (jedinci) navzájem. Tedy i interpersonální (mezilidské) vztahy. Vzájemným působením se potom daní jedinci ovlivňují a mění. V průběhu interakce se totiž vytváří a ve společnosti dalších osob obohacuje, vyměňuje a posuzuje vlastní hodnotový rámec. V konfliktních mezilidských vztazích může pak v průběhu interakce docházet k interpersonální agresii.

Sociální interakci můžeme rozdělovat na různé druhy optikou různých hledisek. Z hlediska subjektů vstupujících do interakce se rozlišují:

1. interakce dyadická (jedinec – jedinec)
2. interakce jedinec – malá skupina

3. interakce malá skupina – malá skupina

Z obsahového hlediska můžeme rozlišovat sociální interakce například erotické (dva partneři erotického vztahu), pracovní (zaměstnanec – zaměstnavatel), rodinné (rodič – dítě), manželské (manžel – manželka) a další. (Nakonečný, 2009)

1.1 Komunikace

Sociální interakce mezi dvěma a více osobami se uskutečňuje prostřednictvím komunikace. Konkrétní rozdíl mezi komunikací a interakcí však není vymezen. Například E. F. Mueller a A. Thomas (1974), kteří chápou interakci jako vzájemné řízení a jako výměnu (informací, hodnot atd.) uvádějí, že rozlišování interakce a komunikace je vědecky neplodné. Komunikace však nejde jednoduše s interakcí ztotožnit. Autoři jako Watzlawick aj., (1999) zastávali stanovisko, že všechno chování v interpersonálních vztazích má charakter sdělení, tedy je komunikací. Watzlawick vycházel z předpokladu, že lidé nemohu nekomunikovat. Svým jednáním i nečinností, mluvením i mlčením vždy něco sdělujeme. Přičemž vzájemné porozumění nebylo podle něj a jiných pro tento fakt klíčové. Druzí lidé nemohou na tuto komunikaci nereagovat, a svou automatickou reakcí opět komunikují nazpět (akce a reakce). Na druhou stranu Šorochová (1980) jasně píše, že se interakce nedá s komunikací ztotožnit. Je sice její významnou částí či jednou z forem kontaktu mezi lidmi, ovšem interakce obsahuje širší pojem. Komunikační děje „pouze“ zastupují prostředek pro splnění dílčího úkolu v širokém rámci interakce. Najít přesnou hranici mezi komunikací a sociální interakcí však není cílem této práce.

Komunikaci jako takovou můžeme definovat různě. Jako příklady uvedu definice J.W. Vander Zandena: „Komunikace je proces, jímž lidé předávají informaci, ideje, postoje a emoce jiným lidem.“ nebo

„Lidská komunikace je proces vytváření významu mezi dvěma nebo více lidmi.“ Stewart L. Tubbs, Sylvia Moss.

Pro tuto práci jsem však vybral definici zdůrazňující pevnou souvislost komunikace se sociální interakcí a tedy i s mezilidskými vztahy a přátelstvím – „Komunikace je specifický druh sociální interakce, při které jedna osoba předává vědomě sdělení druhé osobě; jinak řečeno, jedná se o proces vzájemného předávání informací v sociálním kontaktu pomocí různých prostředků.“ (Čeněk, Interkulturní psychologie)

Komunikace plní různé funkce (vypsane níže). V průběhu samotné komunikace však v drtivé většině případů nedochází k naplňování pouze jedné funkce, ale vícero z nich.

1. informativní: komunikant chce předat informaci, oznámit zprávu, doplnit jinou zprávu, něco prohlásit
2. instruktážní: komunikační partner se snaží druhého něco naučit, dát mu návod, jak se něco dělá
3. persuzivní: člověk chce přesvědčit partnera v komunikaci, aby změnil svůj názor, ovlivnit ho, získat si ho na svou stranu
4. zábavní: při ní jde o čiré pobavení prostřednictvím komunikace, člověk chce rozptýlit sebe i partnera komunikace, nebo si prostě jen popovídat
5. komunikace může plnit i další funkce, např. funkci exhibicionistickou, kdy se člověk v rámci komunikace zaměřuje více na formu než na obsah; cílem je upoutání pozornosti

(Čeněk, interkulturní psychologie)

Komunikace mezi lidmi má symbolický ráz. Podle druhů vysílaných symbolů rozdělujeme komunikaci na slova - verbální komunikace a na všechny komunikační symboly (například mimika obličeje), které nejsou slovy - nonverbální komunikace. Největší význam pro komunikaci mají právě nonverbální symboly (procentuálně tvoří přibližně 60% komunikace), největší podíl má právě řeč těla (60%), oproti tomu slova tvoří celkovou komunikaci překvapivě pouze z odhadovaných 10% procent. Jako taková je komunikace vlastním nositelem sociálního dění. Člověk se stává člověkem především tím, že rozumí světu, který ho obklopuje, že rozumí chování druhých lidí a sám se chová tak, aby se přizpůsobil společenským poměrům a sociálním podmínkám svého bytí. Znamená to, že rozumí sociálním podnětům a sám dává svému chování sociální význam. (Nakonečný, 2010)

Mezi další základní předpoklady pro sociální interakci patří sociální percepce a sociální vztah.

1.2 Sociální percepce

Sociální percepce je dalším důležitým aspektem sociální interakce. Jde o reflexi a interpretaci různých projevů a charakteristik druhého člověka, s cílem vytvořit logicky a vnitřně konzistentní obraz celku jeho osobnosti. (Bedrnová, 1994)

Její funkcí je vzájemné utváření obrazu toho druhého. Ten velice zásadním způsobem ovlivňuje naše vnímání druhé osoby. Jak je popsáno výše, jedinec při sociální interakci reaguje přirozeně na druhého jedince. Tato reakce je však již ovlivněna obrazem, který o „druhém“ jedinci daná osoba má. Jedinec si na základě tohoto obrazu vytvoří určitou představu o jeho povaze, úmyslech i třeba charakteru. Takový obraz je následně díky empirickým zkušenostem potvrzován, nebo vyvrácen a následně korigován. V tomto ohledu jde sociální

percepce za vnímané (obraz toho druhého se utváří již na základě zevnějšku), protože zahrnuje obraz i nevnímatelných charakteristik. Tato kategorizace osob vychází z fyzických i sémantických znaků. (Nakonečný, 2010)

Již zmíněný obraz je proto logicky velice neobjektivní a nepřesný. Je ovlivněn různými efekty sociální percepce. Na straně posuzovatele (percipienta) jsou to například:

- projekce (připisování vlastních motivů, vzorců chování, kladů a nedostatků druhým)
- stereotypy (schémata sociálních skupin a sociálních rolí)
- efekt shovívavosti (podceňování nedostatků a přeceňování úspěchů u oblíbené osoby)
- implicitní teorie osobnosti (vlastní laická představa o teorii osobnosti – vzájemné souvislosti různých vlastností)

Na straně posuzované osoby (percipovaného) to mohou být například tyto determinanty:

- haló efekt (efekt prvního dojmu, podle kterého posuzujeme ostatní projevy)
- nápadnost chování a fyzická nápadnost (extrémní chování či výrazná fyzická nápadnost má silnější vliv na formování dojmu – velký muž je automaticky považován za dominantního)
- efekt novosti (na formování dojmu mají větší vliv později získané informace – méně časté než efekt primárnosti)
- efekt primárnosti (informace zaznamenané jako první mají větší vliv na formování dojmu/obrazu) (Atkinson, R. L., a kol., 2003), (Výrost, J. a Slaměník I., 2008)

Sociální percepce utvářením obrazu o partnerech sociální interakce tak vede ke způsobu vnímání a následně chování se k „tomu druhému“ v průběhu sociální interakce (vede ke konkrétní sociální technice). Následuje reakce „toho druhého“, tedy partnera v sociální interakci, poté zpětná vazba upravující původní obraz a proces se opakuje.

Komunikace, sociální percepce a sociální vztah je tedy základním předpokladem pro sociální interakci, které vede k mezilidským (interpersonálním) vztahům. Až z procesu sociální interakce totiž vyrůstá složitá organizace duševního života člověka, která je pro navazování vztahů – včetně přátelství – potřebná.

(Čeněk J., Brno) (Vybíral Z., 2005)

2. Mezilidské vztahy

I. Slaměník ve své knize (2011) říká, že vztah předpokládá nositele vztahu, účel vztahu a důvod vztahu. Člověk přirozeně ve společnosti potká mnoho lidí, s kterými utvoří určitý druh vztahu. Mezilidským vztahem rozumíme obecnou vlastnost subjektu, která se váže k subjektu jinému. Je založen na schopnosti najít, budovat, udržet, případně ukončit vztah. Vztahy v konkrétních případech nabírají různého charakteru. Mohou být pozitivní, negativní, neutrální či kombinací různých aspektů. Ideální je však stav, kdy mezilidský vztah přináší oběma stranám užitek (na individuální obecné úrovni podle toho, jak zúčastněné strany „užitek“ definují) a hodnotí ho tedy pozitivně. „Vztahem je vždy vyjadřována určitá míra úcty, uznání, vážnosti nebo naopak neúcty, odmítání, pohrdání.“ (Moslerová, 2004)

(Hartl P., Hartlová H., 2000)

Interpersonální vztahy se tvoří mezi lidmi při společné činnosti (v nejširším smyslu tohoto slova). V tom na sebe vzájemně působí a ovlivňují se. Řezáč (1998) Zde se opět vracíme k pojmu sociální interakce. Mezilidské vztahy je možné tedy také chápat jako interpersonální postoje a interpersonální interakce. Tato vzájemná výměna způsobů chování probíhá po celou dobu interakce – běžně ohraničené osobním kontaktem „tváří v tvář“, který je však v dnešní době sociálních sítí již překonán. Mezilidské vztahy se v sociálních interakcích realizují a aktualizují, ovšem jako takovou interakci výrazně přesahují.

Mezilidské vztahy se obecně projevují ve dvou předních formách. Konkrétně v mezilidské komunikaci (která zahrnuje nejen vzájemný kontakt, ale také dorozumívání se) a v kooperaci. Tyto dva projevy tvoří z mezilidských vztahů nezbytný předpoklad pro zdravý rozvoj jedince jako člověka v oblasti myšlení a zrání, ale také pro rozvoj společnosti, která na základě mezilidských vztahů dostává svou hodnotu.

2.1 Faktory

Faktorů ovlivňující navazování a kvalitu mezilidských vztahů je nespočet – od konkrétní situace, okolností, až po povahové rysy zúčastněných jedinců. Je však možné vyčlenit dva hlavní faktory, které mají relativně stálý dopad na naše mezilidské vztahy – jedinečná osobnost každého člověka a prostředí, v kterém se nachází.

2.1.1 Osobnost

Jedinečná individuální osobnost nelze přesně měřit, byť se o to různé disciplíny psychologie (zejména sociální a psychologie osobnosti) jistě snaží. Hlavními

úkoly poznávání osobnosti je popis, výklad, předpovídání a ovlivňování. Mezi přední oblasti poznávání patří pak formální vztahy a obsahová kvalita.

Formální vztahy dále zahrnují:

- strukturu osobnosti – stálost a uspořádanost, prvky a vztahy
- dynamiku osobnosti – podněty, příležitosti, průběh dějů a stavů, členění, vzorce skladby duševního dění
- vývoj osobnosti – neopakovatelné a nevratné vývojové změny, vlivy
- patologie osobnosti – poruchy, možnosti ovlivňování

Obsahovou kvalitou se v psychologii osobností chápe:

- temperament
- poznání
- motivace
- integrace

(Říčan, 2010)

Gregor (1988) zmiňující faktor „jedinečné osobnosti člověka“ se v něm zaměřuje především na Hippokratovu typologii temperamentu. Jak je z předešlých řádků patrné, jedná se o hrubé zjednodušení celé problematiky. Avšak komplexní zkoumání osobnosti člověka není cílem mé práce a přesahuje její i mé možnosti. Proto bych se pro uvedení různorodosti osobnosti jakožto faktoru ovlivňující naše mezilidské vztahy, omezil v této práci na tři slavné typologie osobnosti. Hippokratovu typologii jsem vybral, protože je první a opírají se o ní ostatní autoři dalších typologií. Navíc s ní a s druhou uvedenou typologií C. G. Junga pracují nepřímě i v práci uvedené a analyzované výzkumy (používají pojmy jako například introvertní uživatelé Facebooku).

Typologii MBTI zde uvádím pro její relativní (oproti ostatním typologiím) novost a aktuální oblíbenost.

2.1.2 Temperament

Pojmem „temperament“ psychologie rozumí celou skupinu charakteristických a individuálních kvalit. Ty se různě projevují v reakcích, jednání a prožívání jedince. Temperament je vrozený a z určité části neměnný. Zjednodušeně by jej šlo tedy definovat jako „vrozenou dispozici osobnosti určitým způsobem reagovat a emočně se vyjadřovat k podnětu, události“.

Temperament je ovlivněn činností nervové soustavy. Zde naráží právě na svou částečnou neměnnost, kdy nemůžeme změnit vzrušivost nervové soustavy (ta je vrozená), ale „pouze“ její projev. Ten je ovlivňován sociálními a kulturními schémata. Sociální schémata v sobě zahrnují například sociální vrstvu a postavení primární rodiny. Čím nižší toto postavení je, tím spontánnější a primitivnější projev temperamentu bude. Kulturní schémata zase pracují s národností jedince a s ní souvisejícími schémata. Různé národnosti jsou zvyklé projevovat svůj temperament jinými způsoby. (Říčan, 2010)

2.1.2.1 Hippokratova humorální teorie

Hippokratova humorální teorie je vůbec první teorií temperamentu, připisována slavnému filozofovi a lékaři Hippokratovi (460-370 př.n.l.). Ten pojmenoval čtyři tělesné tekutiny (humory) - sanquis (krev), cholé (žluč), melancholé (černá žluč) a flegma (sliz). Nadbytek některé z těchto tekutin pak ovlivňuje daný temperament konkrétního člověka. Hippokrates tak rozděluje lidi do čtyř druhů temperamentu:

- sangvinik - vyznačuje se především přiměřenou reaktivitou; na slabé podněty reaguje slabě, na silné silně; dominuje u něho reakce typu „slaměný oheň“ tj. rychlé doznívání zážitku a rychlé změny zaměření; je přizpůsobivý, emočně vyrovnaný, ale poněkud nestálý a lehkovážný, vesele laděný, optimistický, jeho prožitky jsou spíše mělké a stejně tak i jeho city
- flegmatik - je emočně celkem vyrovnaný, navenek se jeví jako lhostejný, vzrušují ho jen velmi silné podněty, vykazuje stálost a vcelku spokojenost, klid a až chladnokrevnost či apatii; hlubší vztahy má jen k vybraným osobám; je spíše pasivní a bez velkých životních ambicí a požadavků, nemá rád změny a pohybově je spíše úsporný
- melancholik - vyznačuje se hlubokými prožitky a spíše smutným laděním, pesimismem a strachem z budoucnosti; život je pro něj často obtížný, usiluje o klid a nesnáší vypjaté situace, vzruchy, hlučnost, jeho city jsou trvalé, ale jejich intenzita se neprojevuje navenek, žije spíše vnitřně; obtížně navazuje kontakty, vztahy, které naváže, jsou trvalé a hluboké
- choleric - je silně vzrušivý, má sklon k výbuchům hněvu a k agresi, těžko se ovládá a reaguje často impulzivně, nerozvázně, má sklon „prorážet hlavou zed“, je netrpělivý, panovačný, vyžaduje často od jiných ústupky, je egocentrický, soužití s ním je obtížné; emočně je labilní, city jsou u něho vyvolány snadno, navenek reaguje rychle, silně, často bez zábran - emočně labilní extrovert

Hranice mezi těmito skupinami však není přesně dána a autor této typologie počítal s kombinací více druhů temperamentu v jedné osobnosti, která například na určité podněty reagovala jako sangvinik, na jiné však jako choleric.

Později se k této teorii vraceli další vědci a lékaři, kteří ji dále rozpracovávali.

Jako například římský lékař Galenos.

(Říčan, 2010)

2.1.2.2 TYPOLOGIE CARLA GUSTAVA JUNGA

Carl Gustav Jung (1875 – 1961) byl lékař a psychoterapeut původem ze Švýcarska. Jeho dělení temperamentu záviselo na přístupu osob k okolnímu světu. Rozdělil jej do dvou skupin – introverze/extroverze.

Introverta definoval jako člověka zaměřeného především na svůj vlastní vnitřní život. Neznamená to však, že by nebyl vnímavý ke svému okolí (jak se často laicky o introvertech traduje). Introvert je právě naopak popsán jako velice vnímavý, empatický a přemýšlivý pozorovatel. V komunikaci je zdrženlivý a má sklony k mlčenlivosti. Zpravidla preferuje nepřímou komunikaci (například dopisy či e-maily) před osobním hovorem. Ve společnosti nemá rád velké davy a preferuje spíše menší skupiny. V celkovém jednání je spíše rozvážný a opatrný.

Extrovertního člověka Jung definoval v mnohém opačnými charakteristikami. Typické podle něj je pro extroverta život zaměřený navenek. Jedná spontánně, komunikaci upřednostňuje přímou a nedělá mu problém zahajovat a udržovat i hovor s bezpředmětným tématem. Rozhoduje se rozhodně a rychle, avšak někdy zbrkle. V lidské interakci není jako introvert tolik zdrženlivý, ale naopak otevřený. Často je rád ve velké společnosti lidí, kde na sebe strhává pozornost.

Už C. G. Jung si však uvědomoval, že škatulkování lidí do těchto dvou kategorií nepokrývá všechny lidské situace a i introvert se může v některých momentech chovat extrovertně a naopak.

(Jung, C. G., 1971)

2.1.2.3 TYPOLOGIE MBTI

Pedagožka původem z Ameriky Katharine Cook Briggs (1875 – 1968) inspirována Jungovou teorií vytvořila se svou dcerou Isabel Briggs Myers (1897 – 1980) osobnostní dotazník MBTI.

Inspirován Jungovou knihou Psychologické typy vznikl osobnostní dotazník MBTI (Meyers-Briggs Type Indicator). Ten je doposud velice známý a používán například na pracovních pohovorech či při práci s kolektivem. MBTI test je poměrně obsáhlý a za mnohé také silně kritizovaný. Pro potřeby této práce se však zaměřím pouze na jeho rozčlenění temperamentu.

MBTI rozlišuje celkem čtyři temperamenty podle ústřední potřeby člověka.

- Idealisté – Pro idealisty je ústřední potřebou hledání sebe sama, nalezení ideálu. Typická je pro ně práce s lidmi, v které jsou velice empatictí. Dokáží v ostatních rozpoznat více než ostatní a často se snaží zlepšovat celou společnost. Soustředí se převážně na to dobré kolem sebe, což může ubírat na jejich objektivitě v posuzování různých situací.
- Racionálové – Ústřední potřebou je všechno poznat a pochopit. Jsou schopni předvídat možné dopady jejich jednání. Myslí abstraktně a jsou převážně objektivní a pracovití.

- Hráči/řemeslníci – Hráči žijí hlavně současným okamžikem. Dokáží se rychle adaptovat na nové podněty a naučit novým dovednostem. Stává se však, že jsou impulzivní a ne vždy příliš rozvážní. Obecně jsou velmi zruční.
- Strážci/ochránci – Hlavní potřebou lidí v této skupině je hledání bezpečí. Uvažují velmi konkrétně, plánují věci dopředu a neradi improvizují. Ve společnosti jsou konzervativní, často mají potřebu být druhým prospěšní, avšak nesnaží se nijak vybočovat z davu.

(Ambrožová M., 2010)

2.1.3 Prostředí

Druhým velkým faktorem ovlivňujícím naše mezilidské vztahy je prostředí, ve kterém se nacházíme. Prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, má své specifické funkce. Ty můžeme členit, stejně jako Zdeněk Svoboda ([b.r.], s. 20) ve svých skriptech *Sociální pedagogika* na čtyři základní:

1. restriktivní (omezování, zábrana určitých tendencí)
2. direktivní (usměrňování např. jasnými pokyny)
3. protektivní (chránění zájmů určitými způsoby)
4. predikativní (předpovídání chování a jednání člověka v konkrétních situacích)

Všechny tyto funkce jsou velice důležité nejen pro celkový vývoj jedince, ale také pro jeho začlenění do společnosti. Například v rodinném prostředí se jedinec učí již od narození působit v sociální a zároveň primární skupině.

V knize *Člověk - prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky* (Kraus a Poláčková, 2001) se uvádí další důležité funkce prostředí – situační a

výchovná. Situační funkcí se myslí určitá kulisa jakékoli další výchovné situace a výchovná funkce značí již předávání určitých vzorců chování a hodnot.

Různá prostředí, ve kterých se vyskytujeme a které mají na náš vývoj a mezilidské vztahy vliv, můžeme rozdělit na tři pásma:

- nejbližší okolí (prostředí rodiny, školní třídy, vrstevnické party, zájmových kroužků)
- region (zvyklost, tradice, regionální tisk)
- země (masmédiá, zákony a normy)

2.2 Členění mezilidských vztahů

Mezilidské vztahy lze členit podle nejrůznějších kritérií, například podle délky trvání na krátkodobé a dlouhodobé, podle záměru jeho vytvoření na nutné a nahodilé, nebo podle způsobu vzniku na přirozené a pracovní, či formální a neformální. Další možné dělení mezilidských vztahů je podle typu daného vztahu – například pracovní, či rodičovský.

Každý mezilidský vztah je jedinečný a svým způsobem specifický. Rosenzweig (1990) uvádí tři typy mezilidských vztahů, které jsou obecně považovány za velice důležité pro správný vývoj osobnosti člověka a jeho spokojený život. Samozřejmě za předpokladu správného fungování. Jsou to rodinné vztahy, manželství/partnerství a samozřejmě také ústřední předmět této práce – přátelství.

Slaměník nabízí další členění vztahů, ovšem pro účely této práce bych se zaměřil na ty, které ve svých definicích určitou měrou zahrnují přátelství. Tyto skupiny se totiž pevně nevymezují jedna vůči druhé, ovšem tvoří spolu kompaktní celek pro charakteristiku různých aspektů mezilidských vztahů. Jsou to vztahy osobní, těsné a citové.

2.2.1 Osobní vztahy

Osobní vztahy I. Slaměník (2011) popisuje jako založené na vzájemné závislosti účastníků daného vztahu. Účastníci jsou pro sebe zároveň velice důležití a cenní. Tato skupina zahrnuje především rodinu a přátele. Osobní vztahy jsou pro jedince důležité pro zdraví a osobnostní stabilitu. Pomáhají mu hledat nová řešení a východiska z problémových situací.

2.2.2 Těsné vztahy

Do této skupiny osobních vztahů I. Slaměník (2011) vyjma přátelství řadí také romantickou lásku, partnerství a manželství. Základní charakteristikou těchto vztahů je, že každý z partnerů ve svém já „vlastní“ i část já toho druhého. Pro tento ne vždy úplně vědomý proces vnímáme sebe sama s částí toho druhého, což se nám stává motivací pro dosahování společných cílů. Tyto cíle už totiž nebereme jako cíle druhých, stávají se našimi vlastními. Vnímáme tak společně úspěchy i neúspěchy, radosti i starosti. To vede k vzájemné opoře a pomoci, což vede dle Slaměníka k trvání vztahu.

2.2.3 Citové vztahy

Ke vztahům se zcela přirozeně vážou určité city – pozitivní i negativní. Pozitivní citové vztahy (které zažíváme především v lásce, ale také v přátelství)

pak vedou k intenzivním emocím. Pro většinu z nás jsou tak důležitou životní hodnotou.

3. Přátelství

Pojmy „přátelství“ a „přítel“ je obtížné jednoznačně definovat, protože jako takové pokrývají široké spektrum neformálních vztahů. Studium mezilidských vztahů v předešlé části této práce do dané problematiky však vnáší již první paprsky světla. Přátelství je řazeno mezi trojici nejdůležitějších interpersonálních vztahů, vážou se k němu často silné emoce, účastníci tohoto vztahu mají tendenci naplňovat společné cíle, navzájem si pomáhat a tedy tvoří svůj sociální kapitál. Všechny tyto informace jsou k přiblížení se definice „přátelství“ jistě velice užitečné, ovšem stále to nestačí. Lidé tento pojem chápou různě a tvoří další variace jako například „blízký přítel“ atp. Na obecné úrovni lze však říci, že lidé ve stejném kulturním kontextu a čase mají tendenci přátelství (i jiné zmiňované pojmy) chápat podobně. Obsah toho pojmu se stejně jako kulturní kontext v čase vyvíjí.

3.1 Definice pojmu přátelství

„Přátelství je hlubším recipročním vztahem, který je charakteristický vzájemností a intimitou (zahrnující důvěru, potřebu blízkosti a sdílení prožitků), pozitivním hodnocením a bezpodmínečným přijetím.“ (Vágnerová, 2005, 379)

„Přátelé jsou lidé, které rádi vidíme, v jejichž společnosti se dobře cítíme. Být s nimi je pro nás zdrojem radosti a spokojenosti. Přátelé jsou naší sociální podporou, mluvíme spolu o vzájemných problémech. Mají pro nás plné pochopení, můžeme jim věřit. Poskytnou nám emoční podporu, když ji

potřebujeme. S přáteli máme většinou společné zájmy a sdílíme s nimi různé činnosti.“ (Soudková, 2006, 46)

Obě tyto citace definující přátelství mají několik společných charakteristik a navzdory rozdílným autorům jsou si velice podobné. Vágnerová stejně jako Soudková ve svých definicích zdůrazňují důvěru, oporu, společně strávený čas, plné pochopení či přijetí a pozitivní emoce. To koresponduje i se zjištěním Plaňavy (2005), který vymezil šest základních znaků přátelství:

- otevřenost
- důvěra
- porozumění
- soucítění
- společné počinání
- symetričnost

Tyto základní charakteristiky přátelství dále podporuje výzkum, kde respondenti dostali na výběr ze čtyř kritérií pro „blízkého přítele“ a pro 71% respondentů bylo velmi důležité (největší možná hodnota) právě ono porozumění. To, v průzkumu nijak zvlášť nedefinované, předčilo inteligenci, ochotu pomoci a „bytí“ dobrým společníkem.

(Řeháková B., 2003)

Další definici nabízí Sokol (2010): „Přátelství je přímý a nezištný vztah mezi dvěma nebo více lidmi, kteří v něm vystupují výhradně jako osoby. Na rozdíl od erotické lásky není přátelství výlučné, bývá racionálnější a nemá biologické kořeny.“ Ta odděluje přátelství od erotické lásky. Velmi podobně to viděl i Sippola (1999), který přátelství přisuzoval méně extrémní emoční reakce (například žárlivost) a stejně jako Sokol odmítal fyzickou atraktivitu.

3.2 Funkce přátelství

Mezi základní funkce přátelství patří podle Vágnerové (2005) vzájemné uznání, potvrzení hodnot daných jedinců a (již výše v definici zmíněná) důvěra a blízkost. Další funkci, kterou zmiňuje, je rozvoj sociálních dovedností – v rámci přátelství totiž lidé nesdílí pouze pozitivní zážitky a z nich plynoucí pozitivní emoce, ale také zážitky negativní. K přátelství patří také posilování vzájemného sebevědomí a osobní vyrovnanosti. Tyto funkce se zřetelem na přijetí a sdílení také zmiňuje Moore (1998): „Přítel může zajistit soukromí také tak, že přijme pocity a myšlenky svého protějšku, aniž by se snažil nějak je rozebírat či komentovat. Někdy samozřejmě požádáme přátele o jejich názor nebo úsudek, ale i v takovém případě očekáváme vysoký stupeň souhlasného přijetí a uznání toho, jací jsme. V přátelství chceme přijímat i být přijímáni.“

V případě genderově smíšeného přátelství (mezi mužem a ženou) má takový vztah další užitečnou funkci. Poskytuje danému jedinci zkušenost s opačným pohlavím – jak myslí, cítí, jak jedná a jak se chová. To podle Sapadinové (1988 in in Monsour, 2008) v celkovém důsledku zlepšuje komunikaci a soužití s druhým pohlavím. Navíc bylo prokázáno, že takováto genderově smíšená přátelství podporují „well being“ u dospívajících chlapců. V přátelských vztazích s dalším chlapcem se tato podpora osobní pohody neprokázala. (Sippola, 1999) V tomto dílčím tématu je zajímavé se zamyslet nad velice populárním tématem, zda vůbec existují čistě přátelské (tedy bez sexuálního podtextu) vztahy mezi mužem a ženou. Internetový portál „match.com“ udělal na toto téma průzkum, který je zaznamenám v Hučín, Císařová (2004). Celkový vzorek respondentů není žel sice znám, ovšem výsledek stojí za zmínění – 84% respondentů uvedlo, že takové přátelství je možné. Na druhou stranu anketa k článku Zcela nevinné přátelství mezi mužem a ženou neexistuje (2012) kde (k dnešnímu dni – 21.04 12:00) hlasovalo 19 109 čtenářů dosáhla

velice opačného výsledku. Přátelský vztah mezi mužem a ženou v ní připustilo pouze 32,1% respondentů. Sledováním této konkrétní verze přátelství není v rozsahu mé práce sice možné, ale pokud mluvíme o funkcích takového přátelství, připadá mi důležité rozporuplnost jeho existence zmínit.

Přátelské vztahy také zabraňují pocitu osamělosti. Byť se ukazuje, že pro jedince ve fungujících partnerských vztazích již ostatní přátelství nejsou tak důležitá (lidé v partnerských vztazích mají méně, převážně společných, přátel a netráví s nimi tolik času), stále mají své nenahraditelné funkce. (Řeháková B., 2003) Výzkum v Británii ukázal, že vdané ženy (hodnotící své manželství jako uspokojivé) se bez přátel stále cítí osamělé. Muži se zase cítí omezováni, pokud jim partnerský vztah brání ve vídání přátel. (Hučín, Císařová, 2004).

3.3 Naplňování přátelství

Aktivita jedinců v přátelském vztahu lze rozdělit (Soudková, 2006) do tří základní oblastí, které se navzájem prolínají:

- konverzace
- trávení společných chvil volna, zábavy a odpočinku
- poskytování pomoci

3.3.1 Konverzace

Oblast konverzace je Soudkovou (2006) v rámci přátelství popsána podobně, jako komunikace obecně v rámci sociální interakce v jiné kapitole. Rozdílným aspektem je fakt, že konverzace mezi přáteli je postavena na důvěře. Čemuž u obecné komunikace mezi dvěma a více jedinci v rámci sociální interakce býti nemusí. Forma takovéto konverzace nabírá různých podob, ovšem nejvíce přátelství posiluje vzájemně strávený čas konverzací osobní. Mladí lidé (věkově od patnácti do pětadvaceti let) stráví vzájemnou konverzací v průměru

tři hodiny denně. Do toho se nepočítá další společný čas strávený dopisováním či telefonováním. Už tato oblast konverzace může v mnohých okolnostech dostat rozměr vzájemné podpory, kdy jedinec bedlivě naslouchá druhému a mluví s ním o jeho problémech.

3.3.2 Trávení společného času

Trávení společných chvil, třeba výše zmíněnou konverzací, je důležitým pilířem přátelství. Soudková (2006) uvádí, že člověk má větší radost z činností vykonaných společně, než z těch (byť je to ta stejná činnost) které vykonává sám. Jak je psáno výše, přátelství není zdrojem jen pozitivních zážitků a emocí, ale pro jeho zdravý růst jsou obzvláště důležité společné činnosti, které přináší radost a uspokojení.

3.3.3 Poskytování pomoci

Soudková (2006) dosazuje přátele na druhou pozici v oblasti poskytování pomoci. Nejdůležitějším zdrojem pomoci je dle jejího názoru rodina. Soudková ještě rozlišuje formy poskytované pomoci na službu (pomoc s pracemi v domácnosti), emocionální podporu, materiální pomoc a podání informací.

3.4 Vliv věku na přátelství

Forma, náplň i samotná potřeba přátelství se proměňuje s věkem. (Soudková, 2006) Teorie citové vazby (attachment theory) studuje přilnutí dítěte (již od narození) k matce, otci a dalším blízkým lidem. K dětskému attachmentu podle ní dochází působením vrozeného systému v mozku. Dítě hledá fyzické i emoční uspokojení a také ochranu proti nebezpečí – proto se váže

k významným pečujícím osobám. Taková vazba umožňuje psychické strukturu dítěte využívat funkce a kapacitu vyvinutější psychiky pečující osoby. Vztahy plynoucí z těchto prvních vazeb mají tak nemalý dopad na vývoj psychiky dítěte a jeho přístupu (navazování, udržování, ...) k dalším klíčovým vztahům, tedy i k přátelství.

Pokud chování rodiče (či obecně pečující osoby) je nekonzistentní, vyhýbavé, nebo nepřátelské, vznikne jeden z typů nejisté vazby (insecure attachment):

- Vyhýbavá vazba – vazba vyvolána odmítavou reakcí pečující osoby, vede dítě nedávat najevo negativní emoce například v podobě pláče.
- Úzkostně ambivalentní vazba – vazba vyvolána nekonzistentními reakcemi pečující osoby, klasickým znakem této vazby jsou u dítěte neadekvátně intenzivní projevy negativních emocí.
- Dezorganizovaná vazba - vazba je vyvolána, pokud je pečující osoba zdrojem bezpečí i ohrožení současně (například při týraní či zneužívání dítěte), vede k chronické úzkosti a dezorganizaci vzorců chování. (Bowlby, 2010)

Pro zdravý vývoj dítěte je důležité, aby alespoň u jedné pečující osoby zažilo bezpečnou vazbu (secure attachment). (Bowlby, 2010)

Batolata jsou při zdravém vývoji obecně ráda mezi dalšími dětmi – společně si hrají, usmívají se a dokáží se již oslovit, či si podat hračku. (Říčan, 2014) Také předškoláci jsou obecně velice společenštití, byť v jejich kontextu používáme spíše termín „kamarádství“, než „přátelství“ – přátelství obecně značí hlubší a déle trvající vztah. V kontextu předškoláků jsou však vztahy spíše krátkodobého charakteru, ovšem i tak pro děti představují velice cennou zkušenost. Vágnerová (2000) uvádí, že dítě získává nové sociální role, učí se sociální interakci a spolupráci. Důležité je v tomto navazování prvních

přátelských vztahů uspět, jinak hrozí odmítavý přístup u navazování dalších vztahů, který vede z pocitu osamělosti a vyloučení ze společnosti.

Vágnerová (2000) dále také zmiňuje čtyři faktorky, které u dětí ovlivňují výběr kamarádů – pohlaví, vzhled, podobnost a atraktivita, a chování. Podobně jako u dospělých si děti vybírají své kamarády převážně stejného pohlaví. Na atraktivnosti je zajímavé, že se zvyšuje vlastněním zajímavého či „atraktivního“ předmětu pro ostatní vrstevníky – například, pokud dítě jako jediné vlastní postavičku iron-mana, jeho atraktivita se zvyšuje.

Robert Selman (1981; in Craig, Baucum, 1999) provedl výzkum zaměřený na přátelství u dětí ve věku od 7 do 12 let života. Ten spočíval v uvedení krátkého příběhu, který obsahoval určité dilema a dítě se muselo rozhodnout, jak se s ním vypořádá s ohledem na svého kamaráda. Výstupem tohoto výzkumu jsou tyto čtyři fáze přátelství s ohledem na věk:

1. Fáze (6 let a méně) – Hlavní roli pro navazování přátelských vztahů hrají fyzické a geografické faktory. Dítě je stále zaměřeno především samo na sebe.
2. Fáze (7-9 let) – Dítě už není zaměřeno tak moc samo na sebe a uvědomuje si pocity přátel. Dochází k reciprocitě. Dále si dítě uvědomuje, že je také hodnoceno.
3. Fáze (9 – 11 let) – Děti jsou schopny v přátelství hledat kompromisy, navzájem si pomáhají a objevuje se koncept důvěry.
4. Fáze (11 – 12 let) – Přátelství je stabilní, velkou roli hraje vzájemná důvěra. Děti jsou schopny dívat se na přátelství z třetí strany.

V pubescenci je apel kladen na věrného kamaráda, kterého hledají chlapci i dívky. Charakteristická je pro taková přátelství intimita a vzájemnost.

- intimita – zahrnuje možnost svěřit se, důvěrnost (jedinec ví, že svěřené informace zůstanou u přítele v bezpečí), výlučnost (přítel má určitá privilegia, chování k němu je jedinečné)
- vzájemnost – sdílení vnitřních pocitů, názoru a životních zkušeností

(Vágnerová, 1999)

Přátelství v tomto období pomáhá k nalezení vlastní individuality – jedinec se díky němu dokáže již vymezit z rodinných kruhů. Výzkumy dokonce prokázaly, že mladí lidé v tomto věku se v případě existence takového přátelství daleko lépe hodnotí. (Vágnerová, 1999) Říčan (2014) dodává, že mezi další charakteristiky patří společné trávení prakticky veškerého volného času a přátelství založené v tomto věku může přetrvat celý život.

Přesto u dospělých jedinců podle Soudkové (2006) přátelské vztahy z dětství často ustupují do pozadí a jsou nahrazeny přátelstvími novými. Ta často vznikají v práci, na základě společných aktivit, nebo sousedství. Z pravidla také nejsou tolik intenzivní, jako v pubescenci.

Okolo šedesátého roku života jsou pro jedince nejdůležitější blízké vztahy – rodinné i přátelské. Čím je člověk starší, tím více si váží dlouhodobých přátelských vztahů. Důvodem je především fakt, že již není tak snadné navazovat přátelství nová. (Říčan, 2014) Ženy ve starším věku velice potřebují psychickou oporu, kterou získávají právě od přátel – v drtivé většině také žen. Muži jsou výrazně závislí na své partnerce. (Vágnerová, 1999)

3.5 Dynamika přátelství

Každý mezilidský vztah má svůj průběh, který je většinou podmíněn třemi základními fázemi – vznikem vztahu, udržováním vztahu a případně následným ukončením vztahu. Ne jinak je tomu u přátelství. Nyní je třeba si odpovědět na otázky, jak přátelství konkrétně vzniká, co pomáhá k jeho udržování a naopak, jaké okolnosti vedou k jeho ukončení.

3.5.1 Vznik přátelství

Přátelství většinou vzniká u lidí podobného vzdělání, věku a mimo příbuzenské vztahy. Očekávají se tak podobné záliby a hodnoty. (Řeháková, 2003) Oproti tomu Musil (2004) upozorňuje na fakt, že ne vždy je tomu tak. Někdy se přátelství vyskytuje také mezi jedinci zcela odlišnými, které nespojuje věk, vzdělání, společenský status ani náboženské vyznání. Přátelství tedy má tendenci jednoduše vznikat u lidí s podobnými charakteristikami, není tomu však takto nutně vždy. Moore (2007) dokonce tvrdí, že univerzální klíč ke vzniku přátelství neexistuje. Pro vymezení faktorů ovlivňující vznik přátelství bychom jistě mohli také použít ty zmíněné v kapitole výše. Další, již o něco podrobnější vymezení, nabízí také například Rödlová (2012):

- Psychosociální faktory (osobnost, inteligence, přitažlivost atd.)
- Biosociální (pohlaví, věk,...)
- Fyzické (geografická blízkost ad.)
- Sociální (status, vzdělání aj.)

3.5.2 Udržení přátelství

Zdravý vztah, opět nejen přátelství, je možné udržet jen pokud na něm budou dotyčné osoby pracovat a vztah – v tomto případě konkrétně přátelství –

kultivovat. Moore (2007) radí kultivovat přátelství nepřímo, nechat tedy jeho potencionální znaky přirozeně dozrát – žádný vztah není pozitivně ovlivněn vyvíjeným tlakem. Pro udržení přátelství je také logicky nezbytné naplňovat jeho funkce. Mezi ty patří například vzájemné uznání, potvrzení vlastních hodnot, důvěra a blízkost. (Vágnerová, 2005) Těmto a dalším funkcím se více věnuji v kapitole „přatelství“, proto je v tomto úseku práce nebudu více rozvádět. Také je do určité míry důležité naplňovat aktivity jedinců v přátelském vztahu, které Soudková (2006) rozdělila do tří skupin: konverzace, trávení společných chvil a pomoci. Do jaké míry je potřeba však tyto aktivity naplňovat a obecně vkládat úsilí pro udržení přátelství není jisté. Bez velkého úsilí přetrvávají velmi dobrá přátelství. Možným vysvětlením může být skutečnost, že toto úsilí bylo investováno již na počátku. (Rose a Serafica 1986) Soudková (2006) také uvádí, že byť přátelství nemá oproti jiným druhům mezilidských vztahů – například partnerství – jasně daná pravidla, určitá „nevyřčená“ existují a pro zachování přátelství je třeba je dodržovat.

3.5.3 Zánik přátelství

Zánik přátelství může mít mnoho různých příčin. Byť jsem v kapitole o přátelství zmínil jeho nezaměnitelnou hodnotu a důležitost i pro jedince ve zdravém a fungujícím partnerském vztahu, studie Blanky Řehákové „Vzorce přátelství v české společnosti“ (2003) uvádí, že prokazatelně méně přátel mají sezdané páry v porovnání se svobodnými jedinci. Důvodem je patrně razantní změna životního stylu, nové výzvy a zaměření se více na daného partnera. Lidé ve fungujícím partnerství vyhledávají společnost spíše společných přátel. Další razantní změna životního stylu nastává po narození dítěte, kdy rodič přijde statisticky o jednoho přítele. Obecně lze tedy říci, že zánik přátelství nastává při razantní změně životního stylu a priorit. Další možností je obecná ztráta vztahového potenciálu, či kumulace vztahových proměn. (Vágnerová, 2007)

4. Internet

„Internet je celosvětový systém propojených počítačových sítí („sít' sítí“), ve kterých mezi sebou počítače komunikují pomocí rodiny protokolů TCP/IP.“ Původně slovo „internet“ označovalo jenom jednu počítačovou síť, ale došlo ke zobecnění. Vynecháme-li technické aspekty internetu, které jsou pro účely této práce zcela irelevantní, můžeme říci, že „sestává z velkého množství "menších" sítí, které jsou navzájem propojené a používají určitou sjednocující technologii.“ Internet tak propojuje všechny kontinenty a skoro všechny země světa. Dříve se k této funkci na internetu používala elektronická pošta – tzv. e-mail, dnes k tomu již slouží jiné aplikace, jako například facebookový messenger.

4.1 Uživatelé internetu

V úvodu do této kapitoly jsem uvedl, že internet propojuje „všechny kontinenty a skoro všechny země světa“. Co to však znamená v číslech jednotlivých uživatelů? Online statistiky udávají ke dni 22.4 v 15:49 minut 3 346 543 845 uživatelů celosvětově a toto číslo prakticky stále stoupá. Za dosavadní měsíce roku 2018 je zaznamenán nárůst uživatelů internetu o 50, 2 milionů. Pro srovnání s celkovou světovou populací je na světě podle worldmeters (k 15. listopadu 2017) 7,581 miliard lidí. Jako jeden z důkazů používání internetu skutečně pro vzájemnou komunikaci může být také číslo dnes (22.4) odeslaných e-mailů, kterých je k čtvrté hodině odpolední zaokrouhleně 265, 8 miliard.

Internet užívají lidé všech věkových skupin. V letech 2007 a 2008 byl agenturou Mediaresearch proveden srovnávací výzkum. Podle tohoto výzkumu čítal počet českých reálných uživatelů v roce 2008 celkově 4 714 974 lidí. Nejpočetnější byla věková kategorie 20 – 29 let, ta činila celých 25,73%. Skupina s druhým nejvyšším počtem byla věková kategorie 30 – 39 let s 22,05% a těsně za ní skupina ve věku 12 – 19 let s 21,67%. Jako čtvrtá se umístila skupina 40 – 49 let (15,68%), dále 50 – 59 let (11,91%) a 60 – 69 let (2,38%). Nejméně početná skupina byla od 7 do 79 let, ta činila 0,57%. (Tisková zpráva Mediaresearch, 2008)

4.2 Funkce internetu

Hlavním cílem internetu byla původně výměna informací. Poté se však rozšířil o nepřeberné množství funkcí do své dnešní podoby. Podle Musila (2003) můžeme obsah internetu roztrždit na tyto funkce:

- informační funkce – zahrnují zprávy, komentáře, novinky atp.
- zábavné funkce – zahrnují hudbu (například hudební klipy), filmové klipy, fotografie, obrázky
- komerční funkce – reklama, elektronické nákupy
- dálkově provozované služby – elektronické bankovníctví, e-mail atp.

4.3 Internet a mezilidské vztahy

Abychom zjistili, co internet dělá s přátelstvím či mezilidskými vztahy obecně, musíme se nejprve zaměřit na to, co tento obrovský technologický skok udělal se sociální interakcí, od které se ony mezilidské vztahy (posléze přátelství) vyvíjí. Za internetem je totiž možné vidět skvělý nástroj, který pomáhá propojit celý svět a tedy i prohloubit vzájemné vztahy. Ovšem je tu také riziko, že jím tvořený virtuální svět naopak uživatele izoluje od světa reálného.

(Kestnbaum et al., 2002) za pomoci výzkumu se zjistilo, že aktivní uživatelé internetu jsou zároveň aktivnější ve svém reálném životě – více komunikují s přáteli a spolupracovníky, méně spí. Tedy izolace od reálné světa se ve významnějším měřítku u uživatelů internetu neukazuje. Dále výzkum *The UCLA Internet reseach: „Surveying for Digital Future“* (Cole et al., 2000) ukázal, že uživatelé internetu zvýšili kontakty s přáteli, spolupracovníky i rodinou. Internet ovšem není (z hlediska mezilidských vztahů) pouze nástrojem pro upevňování stávajících vztahů, ale i tvorbě nových. Čtvrtina respondentů v UCLA výzkumu má přátele, které v reálném životě nepoznali.

4.4 Sociální síť

S pojmem „sociální síť“ pracuje sociologie a sociální práce i mimo kontext internetu. Sociologie tento pojem konkrétně definuje jako propojenou skupinu lidí, kteří se vzájemně ovlivňují a zároveň mohou být příbuzní. Taková síť je tvořena na základě rodinných vazeb, nebo společných zájmů – jako jsou například zájmy politické, kulturní či ekonomické. (Pavlíček, 2010, s. 125)

V oblasti virtuální reality se definice sociálně sítě trochu posouvá. Rozumí se jí totiž každý systém, který umožňuje vytvářet a udržovat seznam vzájemně propojených kontaktů. Zachovává se zde tedy klíčová funkce propojování určitých lidí ze spousty různých důvodů, ale tato definice zahrnuje i systémy, u kterých není budování kontaktu primární funkcí (byť je zde také podporována). Každý uživatel si v používaném systému navolí charakteristiky a vlastnosti, které jsou veřejně dostupné pro další uživatele téhož systému. Lidé se v rámci takového systému podle navolených charakteristik a kritérií mohou vzájemně vyhledávat a vytvářet tak virtuální „online“ komunitu. (Pavlíček, 2010, s. 125)

Každá taková „komunita“, jak ji popisuje Pavlíček (2010, s. 128) se skládá ze tří fundamentálních prvků: domény činnosti (tématu), mezilidských vztahů, sdílení informací a znalostí. Doména či téma činnosti definuje předmět činnosti

konkrétní komunity. Mezilidské vztahy zase ovlivňují její fungování. Sdílení informací a znalosti jsou většinou výsledkem, vyústěním funkce takové komunity.

Sociální síť na internetu nabízí podle Pavlíčka (2010, s. 130-131) svým uživatelům tři možnosti. Vybudovat v rámci dané komunity/sítě/systému veřejný či poloveřejný profil uživatele. Definovat seznam dalších uživatelů v rámci dané sítě, se kterými je jedinec propojen. Procházet tyto seznamy i u jiných uživatelů.

5. Facebook

Nyní se již konečně dostávám k sociální síti, která je předmětem této bakalářské práce – k Facebooku. Nejprve bych uvedl stručnou historii této sociální sítě a poté základní funkce, na kterých stojí.

5.1 Historie

Zakladatelem této aktuálně největší sociální sítě je bývalý student Harvardu Mark Zuckerberg. Stránky byly vypuštěny mezi studenty Harvardu v roce 2004 pod názvem „Thefacebook“. Ten byl odvozen od studentských letáček „facebook“, které byly na amerických univerzitách rozdávány novým studentům. Ty měly především seznamovací funkci a usnadňovaly studentům proces poznávání jeden druhého. Thefacebook měl stejný úkol, akorát ho plnil v širší online podobě. Původně byl určený pouze pro studenty Harvardu, avšak i tehdy dosáhl svého prvního miliónu uživatelů ještě v roce svého spuštění. V roce 2005 byl Facebook rozšířen i na další univerzity a střední školy napříč různými státy. Tento krok rozšířil počet aktivních uživatelů na pět a půl milionu lidí. Téhož roku společnost Accel Partners investovala do této sociální sítě 12, 5 milionu dolarů. V roce 2006 byl Facebook kompletně otevřen

veřejnosti. (Pavlíček, 2010, s. 136-137) Tato unikátní a rychle se šířící sociální síť začala přitahovat pozornost také soukromého sektoru. Ze začátku se o Facebook zajímaly hlavně společnosti, které svými produkty a reklamou cílily na studenty a Facebook byl snadnou cestou k nim. Například společnosti Yahoo! či MTV Networks dokonce chtěly Facebook kompletně odkoupit. Mark Zuckerberg však všechny tyto nabídky odmítl. S otevřením Facebooku veřejnosti se pak s rostoucím počtem uživatelů začaly o Facebook zajímat další společnosti. Ty dnes již používají tak zvanou cílenou reklamu, která se zobrazuje jen relevantním uživatelům na základě historie jejich vyhledávání. Marketingové možnosti Facebooku nejsou předmětem této práce, ale v rámci komplexního pohledu na tuto sociální síť považuji za důležité zmínit, že tato sociální síť již neslouží pouze „k propojení přátel a známých a k vzájemnému sdílení informací, fotografií, videí a různých odkazů“, jak tvrdí Kulhánková a Čamek (2010, s. 22). (Blažek Z., 2015)

5.2 Provedení a funkce

Patrně každý z nás má s Facebookem osobní zkušenost a tedy se minimálně první část této kapitoly může jevit jako poněkud zbytečná. Ovšem uvést si parametry tohoto online prostředí mi připadá pro lepší zkoumání této sítě potřebné. Funkce a podstata Facebooku se odvíjí od jeho motta, které v českém překladu zní: „Facebook vám pomáhá spojit se a sdílet s lidmi ve vašem životě.“ Minimálně tedy funkce důležité pro tuto bakalářskou práci – definované podobně jako u Kulhánkové a Čameka (2010, s. 22) – tedy bez komerčního aspektu.

Facebook je ve své podstatě „pouhou“ internetovou stránkou. Do té se může zaregistrovat každý s přístupem k volnému necenzurovanému internetu. Magazín o facebooku „facemag“ uvádí statistiky z roku 2015, kdy takto

registrovaných uživatelů bylo téměř 1,4 miliardy. Přičemž denně aktivních uživatelů bylo přibližně 890 milionů. (Nejvíce aktivních uživatelů přitom pochází z Kanady.) Facebook všem těmto lidem umožňuje navazovat vzájemné kontakty. Tímto se odděluje od jiných „online“ světů, které nazýváme spíše světy „virtuálními“. Tam lidé nevystupují sami za sebe, ale za smyšlené postavy – příkladem může být virtuální svět „Second life“. Na Facebooku jsou všichni lidé skuteční (vynecháme – li typický „filtr“ informací, kdy člověk na facebooku zveřejňuje převážně to dobré ze svého života) a navazují tedy i skutečné vztahy. Vytváření neexistujících profilů je Facebookem hlídáno a v případě odhalení postihováno. Facebook tyto vzájemné kontakty nazývá „přáteli“. Zde již dochází k prvnímu posunutí tohoto pojmu. Do „friends list“ (v překladu listu přátel) totiž Facebook uloží všechny vaše kontakty, tedy přátele, ale i kolegy z práce, spoluhráče z fotbalového týmu, rodinné příslušníky, obchodní partnery atd. Důležité je, že vlastní „friends list“ si může jedinec kontrolovat, měnit a „skládat“ dle vlastních kritérií naprosto svobodně. Je tedy v kontaktu pouze s lidmi, u kterých o tento kontakt stojí. Takový friends list čítá podle statistik uvedených na facemag u teenagerů průměrně 300 „přátel“.

Další základní funkcí, uvedenou ve sloganu hned vedle „spojení se“ je „sdílení“. Sdílením je myšleno cokoli, co uživatele této sociální sítě provází v jeho reálném životě a zahrnuje další osoby. Lidé přirozeně i bez Facebooku sdílí své zážitky (například formou fotografií z narozeninové oslavy) mezi blízkými lidmi. Pošlou již zmíněnou fotografii z narozeninové oslavy babičce, nebo třeba rodičům pohlednici z dovolené. Sdílení na Facebooku funguje podobně, ovšem je daleko snazší a sdílí se minimálně (podle nastavení daného uživatele) celému jeho listu kontaktů – „listu přátel“. To u mládeže činí v průměru 300 lidí, kteří uvidí fotku z oslavy či si přečtou názor jedince na

aktuální film nebo politickou situaci. Sdílet tedy informace, zážitky, inzeráty, prosby a s nimi i svou náladu, radosti či starosti facebook umožňuje lidem snadněji, než reálný život. Podle facemag průměrný uživatel přidá na svou stránku průměrně 36 příspěvků a sdílí nejčastěji právě fotografie.

(Co je to Facebook?, 2011) (Facemag, 2015)

5.3 Rizika Facebooku

Protože je tato práce zaměřena na vliv sociální sítě Facebook na mezilidská přátelství, je na místě rovněž uvést několik jevů, nevyskytujících se v dnešní době zřídka, které taktéž mohou mít dopady na přátelství a přímou komunikaci. Postupně tak v následujícím textu představím fenomény jako je kyberšikana (a s ní úzce související disinhibiční efekt), cybergrooming a kyberstalking. V závěru kapitoly uvedu dopady těchto rizikových jevů na život nejen mládeže používající online sféru.

5.3.1 Kyberšikana

Pro lepší pochopení pojmu kyberšikana bych nejdříve rád představil pojem šikana jako takový. Z něj totiž kyberšikana vychází. Dle mého názoru ji poměrně výstižně a obecně vystihuje definice S. Bendla (2003), který šikanu vymezuje jako ponižování slabších jedinců silnějšími.

K jasnějšímu pochopení této problematiky nám může pomoci nástin dynamiky šikany, kterou v knize Bolest šikanování (2005) popisuje Michal Kolář.

Prvním stádiem je takzvaný ostrakismus. Tento jev spočívá v předpokladu, že šikana může vzniknout v jakékoliv skupině, jelikož v každé sociální skupině se nacházejí jedinci, kteří se ostatním jeví jako slabší a stávají se proto terčem různých vtipů a posměšků. Druhým stádiem je pak objevení se manipulace a

fyzické agrese. Ve třetí fázi se tvoří úderné jádro, čili vzniká jakýsi tým agresorů. Ve čtvrté fázi již většina skupiny přijímá normy nastolené úderným jádrem. To platí i pro jedince, od kterých by se takovéto chování nikdy neočekávalo. Pátým, posledním, stádiem je totalita neboli dokonalá šikana. Zde se už jedná o teror a napadání. Zbytek skupiny je naprosto podřízen jádru.

Dále se již dostávám právě k pojmu *kyberšikana*. Ta je podle aktualizovaného Metodického doporučení k primární prevenci (2017) jednou z nejčastějších forem šikany. Jedná se o její elektronickou verzi, která může mít velké množství podob. Právě na Facebooku se ale nejčastěji objevuje jako zakládání falešných profilů se znehodnocujícím obsahem, prezentace ponižujícího materiálu, komentářů a koláží, výhrůžné zprávy a podobně. Zajímavé je, že podle časopisu *Social Psychology Quarterly* (2016), který zveřejnil výzkum s téměř osmi sty respondenty, kterými byli studenti od osmé do dvanácté třídy, bylo téměř 18% respondentů zasaženo kyberšikanou přímo v týdnu, kdy vyplňovali daný dotazník. Ve většině případů se jednalo o kyberšikanu skrze Facebook. Ještě zajímavější ale je, že velké procento agresorů bylo současnými nebo bývalými přáteli svých obětí. Podle profesorky sociologie, Felmlee, která byla hlavní vedoucí tohoto výzkumu, to je proto, že přátelé (či bývalí přátelé) se v životě ocitnou v pozici soupeření, což vzbuzuje žárlivost a hledání prostředků k vítězství – tímto prostředkem se tak bohužel v nemalém množství případů stává kyberšikana.

5.3.2 Disinhibiční efekt

Jak bylo uvedeno v úvodu kapitoly, s agresivitou na sociálních sítích úzce souvisí tzv. disinhibiční efekt. Tento efekt se projevuje právě při elektronické komunikaci.

Suler (2004) uvádí, že lidé mají při elektronické komunikaci menší zábrany než

při přímé komunikaci a osobních setkáních. Dále říká, že důvodem k tomu je zřejmě jistá anonymita online komunikace. Ve výzkumu Joinsona z roku 2001 je rovněž uvedeno, že lidé při online konverzaci poskytují více důvěrností než by poskytlí v přímé komunikaci. Naproti tomu ale autoři Mallen, Day, Green (2003) ve svém výzkumu tvrdí, že lidé ve skupině pocítují větší blízkost než při komunikaci elektronické.

5.3.3 Kybergrooming

Mezi nová nebezpečí, které spolu přináší rozmach používání sociálních sítí můžeme řadit rovněž tzv. kybergrooming (child groomin / cybergrooming). Termín grooming označuje jisté chování uživatelů internetu, jehož účelem je vzbudit v dítěti důvěru a přimět ho tak k osobní schůzce. Výsledkem zde může být sexuální zneužití, fyzické násilí apod. Jedná se tedy o manipulaci zprostředkovanou internetem. (Kopecký 2008)

Je poměrně překvapivé, že predátorem je téměř v 95% případů člověk, kterého oběť zná – např. známý rodiny. Chování predátorů se často vysvětluje tím, že útočník sám má strach navázat vztah s osobou své věkové kategorie, proto navazuje kontakt s mladší obětí. Podle webového portálu „Make It Safe“ ale není výjimkou, že predátorem bývají děti ve věku 11–17 let. Většinou se jedná o případy, kdy převážně chlapci hledají na internetu způsob zábavy či přivydělání si – využijí proto techniky kybergroomingu a to například k vydírání, vyhrožování a manipulaci.

5.3.4 Kyberstalking

Jestliže hovoříme o stalkingu, myslíme tím nebezpečné, opakované, dlouhodobé pronásledování s různou intenzitou. (Kopecký, 2010)
Útočník/predátor konkrétní osobu pronásleduje a obtěžuje, čímž v oběti

vyvolává pocity strachu. Stalking je (na rozdíl od výše uvedené kyberšikany) uveden v trestním zákoníku jako trestný čin. Zneužívání a pronásledování pomocí technologií a sociálních sítí označujeme jako kyberstalking.

Veličková Hulanová (2012) uvádí, že pojem kyberstalking může být snadno zaměnitelný s online obtěžování. Nejedná se ale o totožné pojmy – online obtěžování totiž považujeme „pouze“ za prvek kyberstalkingu. Hlavní rozdíl je v časovém trvání. V kostce řečeno můžeme říct, že obtěžování online začneme považovat za kyberstalking, pokud k němu dochází záměrně a opakovaně.

5.4 Dopady rizikových jevů

V předchozím textu bylo uvedeno a definováno několik rizikových faktorů, se kterými se jedinec může na sociálních sítích (a Facebook je aktuálně nejrozšířenější sociální sítí z nich) setkat. Dále je nutné rovněž uvést, jaké konkrétní dopady tyto jevy mohou mít na offline život. Byť se totiž mohou naplňovat ve virtuálním „online“ světě, zároveň mají bezesporu dopady i na život mimo sociální sítě a virtuální prostor (celkově život tzv. offline).

Všechny z představených fenoménů mohou mít pro oběti následky jak psychické, tak fyzické. Důsledky internetových patologických jevů si pro naše účely rozdělíme. Černá (2013) rozděluje důsledky kyberšikany na krátkodobé (momentální reakce na útok), trvajících a dlouhodobé. Překvapující pro nás může být, že Černá rovněž uvádí, že u agresorů můžeme najít podobné dopady, jako má kyberšikana na oběti. Jako dlouhodobé následky uvádí fyzické dopady (tedy i psychosomatické problémy), emoční (u obětí se často rozvine úzkost či výkyvy nálad) a behaviorální dopady (hádavost, agresivita, apod.). Oběti se snaží izolovat od ostatních, což je způsobeno novou nedůvěřivostí k okolí. Zejména u dívek dochází ke snížení kontaktů s dosavadními přáteli. Zde tedy

nemůže být pochyb o vlivu těchto patologických jevů na sociální prožívání a interakci jedince.

Další zmínky o důsledcích patologického chování na internetu najdeme ve výzkumu A. Sourander (2010) se vzorkem 2215 studentů ve věku od 13 do 16 let, který rovněž poukazuje na zdravotní, emocionální a sociální problémy.

6. Přátelství na Facebooku

6.1 Přehled dosavadních výzkumů

Již výše popsany zájem o nyní nejrozšířenější a stále rostoucí sociální síť Facebook neprojevily jen komerční společnosti a jednotliví uživatelé, ovšem také různí psychologové, sociologové a další zástupci akademické obce. V této době máme tak již nespočet výzkumů hledající odpovědi ohledně vlivu a celkového dopadu Facebooku na životy uživatelů i jeho okolí. Mnohé z nich se také konkrétně zabývali mezilidskými vztahy a přátelstvím. Proto jsem se rozhodl zanalyzovat data několika těchto výzkumů a naplnit tak cíl této práce lépe, než by jeden můj výzkum – omezený rozsahem i mým vzděláním v této oblasti – zvládl.

6.1.1 Motivace pro založení a používání Facebooku

Z úvodní části zaměřené na popis Facebooku a jeho základní funkce je patrné, že tuto sociální síť používá mnoho uživatelů (a číslo stále roste), proto jsem se nejprve zaměřil na výzkumy zkoumající motivaci uživatelů pro založení si profilu.

Jeden z prvních větších výzkumů na téma motivace jedinců pro užívání sociální sítě Facebook proběhl roku 2009 a jeho autory jsou Sledgianowski a

Kulviwat. Výzkum zahrnul 289 studentů a zjistil několik motivů. Pro tuto práci je například zajímavé, že vyjma jednoduchosti používání Facebooku a důvěry v něj, byl jedním z hlavních motivů také normativní tlak k používání této soc. sítě.

Výzkum z roku 2010 (autoři Cheung a Lee) se 182 respondenty (všichni studenti vysokých škol) ukázal, že dalším důležitým faktorem pro založení facebookového profilu je potřeba někam patřit. Toto zjištění minimálně nevyvrací, ba dokonce minimálně částečně podporuje tvrzení výše zmíněného výzkumu o existenci normativního tlaku na mladistvé k užívání Facebooku.

Další výzkum Quanna-Hasse a Youngové uvádí jako hlavní motivace právě doporučení přátel. Výsledek výzkumu ukazoval, že lidé si zakládají facebookové účty na základě doporučení svých přátel a opět také z důvodu, že jejich vrstevníci už je mají.

Nedávná studie z roku 2015 Richarda Basilisca a Cha Kyung Jina tvrdí, že Facebook přispívá ke spokojenosti, která plyne ve zprostředkování kontaktu se svou rodinou, přáteli a známými.

Výzkumy, zabývající se uživateli Facebooku, však nezkoumaly pouze motivaci k jeho založení, ale také motivaci ke sdílení informací. V deskriptivní části o Facebooku je uvedeno, že lidé sdílí velké množství materiálů, z toho převážně fotografie. Na otázky, co uživatele motivuje ke sdílení osobního materiálu a jak věrně takový materiál znázorňuje jejich reálný život se snažily odpovědět tyto výzkumy a studie.

Danowský (2008) ve své studii zahrnul 614 amerických studentů. Ve výsledcích naznačuje, že nepopulární a spíše introvertní studenti se snaží získat popularitu právě na Facebooku. Pro tento účel sdílí materiál na Facebooku ve zkreslené podobě. Buffardi a Campbell (2008) tento jev „vylepšené“ propagace sebe sama potvrzují dalším výzkumem. Jiné výzkumy však dochází ke zcela opačným výsledkům. Například Back a kol. (2010) za účasti 236 německých a amerických studentů zjišťuje, že hodnocení profilů na Facebooku lidmi, kteří dané uživatele osobně neznali, odpovídalo reálnému obrazu sama sebe, který studenti poskytli.

6.1.2 Přátelství na Facebooku a mimo něj

Magistra Ivana Mazourová (2017) ve své obhájené diplomové práci provedla rozsáhlý výzkum zabývající se komunikací na sociálních sítích, jejími dopady a trávením volného času. Výzkumu se zúčastnilo 204 studentů ze dvou základních škol od 11 do 15 let života.

Výsledky výzkumu ukázaly, že děti netráví více času na sociálních sítích, než venku se svými přáteli. Nejvíce dětí tráví na sociálních sítích 1 až 2 hodiny denně (28% všech respondentů). Více než 2 hodiny tráví na sociálních sítích 20% respondentů. Zbytek respondentů (52%) si vybralo nějakou odpověď s nižší časovou dotací – maximálně 15 minut, maximálně 1 hodinu denně. Oproti tomu největší procento respondentů tráví venku s přáteli 2 až 3 hodiny denně – (35%). 3 až 5 hodin 25% respondentů a více než 5 hodin 9%. Zbytek respondentů (31%) si vybralo jednu z možností s nižší časovou dotací, tedy do 15 minut, do 1 hodiny či 1-2 hodin.

Co se komunikace na sociálních sítích vs. komunikace přímé týče, výzkum zjistil, že 29% respondentů na sociální síti komunikuje se svými přáteli, 50% se nebojí vyslovit svoje názory a pocity, 7% studentů komunikuje s lidmi, které

osobně nikdy nevidělo a 7% se nebojí mluvit o věcech, které by v přímé komunikaci neřeklo.

Tento výzkum dospěl samozřejmě k dalším, také velice zajímavým, poznatkům, ty však nejsou pro účely této práce již tak relevantní.

6.1.3 Důsledky používání sociální sítě/Facebooku

Studie Steinfield a kol. (2008) za důsledek používání sociálních sítí považuje „přemostování sociálního kapitálu“. Uživatelé s původně nižší sebedůvěrou používáním Facebooku získávali volné vazby, které jim pomáhaly získat například užitečné informace, ale ne emocionální podporu.

Další výzkum provedený Burkem a spol. (2011) s 415 dospělými respondenty odděloval důsledky používání Facebooku podle toho, zda ho používají pasivně či aktivně. Pasivní používání zahrnovalo spíše sledování a čtení zveřejněného materiálu druhých, než přidávání vlastního. Aktivní používání bylo definováno přesně opačně – časté komentování příspěvků, sdílení „statusů“ (krátkých textů většinou zaměřených na aktuální situaci jedince) a posílání zpráv. Jako důsledek se u uživatelů spíše pasivně používajících Facebook neprokázalo zvýšení sociálního kapitálu, které by s užíváním této sociální sítě přímo souviselo. U uživatelů na Facebooku aktivních se určité navýšení sociálního kapitálu však prokázalo.

7. Obecné charakteristiky uvedených a analyzovaných výzkumů

Výzkum obecně charakterizujeme jako způsob zkoumání s vyšším stupněm abstrakce a s vědeckými cíli, který slouží k zjištění širších souvislostí. Je to záměrná systematická činnost postavená na technikách sběru dat.

Kvalitu a relevanci výzkumu prověřujeme optikou dvou základních kritérií – validity a reliability.

Kritérium validity lze lépe pochopit, pokud tento výraz nahradíme výrazem „pravdivost“. Jde totiž o požadavek relevance mezi předem stanoveným cílem výzkumu a opravdovými výsledky, ke kterým výzkum vedl. Pro lepší vysvětlení lze také říci, že výzkum je validní, pokud měří to, co měřit má. Udržet co nejvyšší validitu je tedy základním úkolem výzkumníka. Nedostatečná validita výzkumu se projevuje zejména v těchto třech případech:

- Hovoří se jen o několika exemplárních případech.
- Výzkum neposkytuje kritéria či jiné důvody pro selektivní zařazení jen určitých případů.
- Není k dispozici materiál ve své původní podobě.

(Olecká I., Ivanová K., 2010)

Je otázkou, zda je možné dosáhnout úplné, či absolutní validity. Zcela určitě je to však velmi obtížné. Validitu ve výzkumu ověřujeme několika způsoby:

- Validita založená na členství ve známé skupině – zkusíme nástroj na skupině, která má danou vlastnost, kterou má nástroj měřit.
- Prediktivní validita (pro replikační výzkum) - porovnává předpověď založenou na testovaném měření se skutečnými výsledky.
- Souběžná validita – použití dvou a více postupů pro měření téže vlastností.
- Validita založená na mínění skupiny soudců – shoda výroků mezi soudci.
- Zjevná validita – intuitivně spoléháme na to, že existuje dostatečná spojitost mezi zkoumaným jevem a našim měřením.

(Olecká I., Ivanová K., 2010)

Dále je u validity nutné pamatovat, že pokud je prokázána v určitém kontextu pro určitý účel výzkumu, je automaticky platná jen v takovém kontextu a účelu – ne pro jiný.

Reliabilita je charakterizována jako opakovatelnost se stejnými výsledky. Výzkum považujeme za reliabilní, pokud zaznamenává stupeň shody s jakou různí pozorovatelé (či stejný pozorovatel v rozdílných situacích) dostávají stejných výsledků. Je to vlastně požadavek na formální přesnost měřícího nástroje. Reliabilita je pro výzkum zárukou, že variabilita v datech (tzn. proměnné výsledky měření různých objektů) není způsobena špatným měřícím prostředkem, špatnou reliabilitou, ovšem opravdovou variabilitou intenzity měřené vlastnosti.

Mezi reliabilitou a validitou existuje vzájemná závislost. Validní nástroj výzkumu zahrnuje zároveň i reliabilitu – to znamená, že validní nástroj je také – do určité míry – spolehlivý. Naopak tato vzájemná závislost neplatí. Spolehlivý nástroj nemusí být validní.

(Olecká I., Ivanová K., 2010)

Věřím, že všechny dále zmíněné a analyzované výzkumy tato kritéria naplňují.

7.1 Kvantitativní výzkum

Kvantitativní výzkum je charakterizován svou „kvantitou“ – tento výraz také znamená mnohost, četnost, velikost, či množství. Tedy vlastnost, kterou lze vyjádřit či změřit číslem. Podle Windelbandovy klasifikace věd můžeme dále kvantitativní výzkum charakterizovat jako nomotetický. Tedy takový, ve kterém jsou zkoumané jevy řízené objektivními zákonitostmi a ve společnosti či přírodě se opakují. Nometický přístup (nomos = zákon) vysvětluje sociální

realitu prostřednictvím obecně platných zákonitostí. Díky tomu lze dospět ve výzkumu k výsledkům, které jsou aplikovatelné na širokou škálu jevů.

(Olecká I., Ivanová K., 2010)

Pavlica a kol. (2000, s. 27-28) popsal charakteristické rysy kvantitativního výzkumu:

- Nezávislost – výzkumník je nezávislý na jevech, které zkoumá.
- Hodnotová svoboda a autonomie vědy – objektivní kritéria (například předchozí výzkumy ukazující nové sociální problémy) rozhodují o tom, co a jakým způsobem bude zkoumáno.
- Kauzalita – cílem sociální vědy je identifikace kauzálních vztahů a zákonitostí.
- Hypoteticko-deduktivní přístup – věda se rozvíjí díky procesu formulace a testování hypotéz (jejich následné potvrzení či vyvrácení).
- Operacionalizace vědeckých pojmů – převedeny do řeči konkrétních projevů a faktů.
- Redukcionismus – redukování pojmů na co nejjednodušší elementy (pro lepší porozumění).
- Generalizace – možnost zobecnění (je nutné zajistit dostatečně velký a tzv. reprezentativní vzorek zkoumaných osob).
- Průřezová analýza – obecná pravidla lze nejlépe indentifikovat za pomoci srovnávání variací různých vzorků.

Kvantitativní výzkum je doporučeno používat především za okolností:

- Potřebujeme generalizovat nálezy.
- Jsme s dostatečnou jistotou schopni odhadnout, které proměnné jsou podstatné pro studovaný problém.

- Jsme schopni pro každou z proměnných navrhnout dostatečně validní operační definici.

-

Především pro potřeby generalizace jsem vybíral pouze kvantitativní výzkumy, jejichž obecnou podstatu zde popisuji. V zájmu dostatečně vysokého reprezentativního vzorku jsem se rozhodl pro analýzu více jak deseti výzkumů raději, než tvoření vlastního v nedostatečném měřítku.

8. Analýza výzkumů

Výzkumů na téma sociálních sítí či přímo Facebooku existuje samozřejmě více. Pro účely a cíle této práce jsem se však snažil vybrat výzkumy a studie, které se dotýkají nejen sociálních sítí, ale ideálně přímo sociální sítě Facebook a zároveň buďto přímo přátelství, či alespoň mezilidských vztahů, případně jejich aspektů (jako je například komunikace). Dalším kritériem pro výběr výzkumů byl rok jejich provedení. Facebook byl veřejnosti plně zpřístupněn roku 2006, nejsou zde uvedeny výzkumy starší než roku 2008, tedy s dvouletým odstupem. Zároveň jsou zde výzkumy i velice aktuální z roku 2017. Uvedené výzkumy jsou pro oblast svého zkoumání rozděleny do tří skupin. První skupina zahrnuje výzkumy zkoumající motivaci jedinců vůbec k používání Facebooku, zakládání profilů a sdílení osobních informací. Druhá skupina detailněji rozebírá aktuální výzkum z roku 2017 (Mazourová) srovnávající proměnu komunikace a trávení času dětí (11-15 let) s přáteli. Třetí skupina zahrnuje výzkumy, které zkoumají důsledky užívání sociálních sítí/konkrétně soc. sítě Facebook.

Ohledně motivace pro založení a používání Facebooku výzkumy ukazují, že velký vliv má lidská potřeba někam patřit (Cheung a Lee, 2010) a být

v kontaktu se svou rodinnou, přáteli a známými (Richard Basilisc a Cha Kyung Jin, 2015). Výzkumy od autorů Quanna-Hasse a Youngové (2010) a Sledgianowski a Kulviwat (2009) svými výsledky tyto dva aspekty potvrzují. Zjistili, že člověk při zakládání si Facebookového profilu hodnotí, zda ho již mají přátelé a pokud ano, dá na jejich doporučení, někdy i cítí normativní tlak si ho také založit. To koresponduje se zjištěním Plňavy (2005), který mezi šest základních znaků přátelství uvedl mimo jiné také společné počínání a symetričnost. Dále to ukazuje, že motivace používat Facebook souhlasí s jeho hlavním cílem – „spojením se“. Z toho lze usoudit, že si lidé ve většině případů zakládají Facebookové profily za účelem udržení kontaktů a podpory svých mezilidských vztahů.

Další dva výzkumy autorů Danowský (2008) a Buffardi a Campbell (2008) zjistily snahu méně populárních a společenských jedinců zvýšit svou popularitu právě na Facebooku. Jak detailně popisuje kapitola „Sociální percepce“, obraz dané osobnosti zásadně ovlivňuje vnímání jedince. Podle těchto výzkumů je určitá skupina lidí na Facebooku ochotna tento obraz upravit a „příkrášlit“ právě pro zvýšení své popularity. Na druhou stranu existují i výzkumy jako například Back a kol. (2010), které tyto závěry vyvrací a přiklání se spíše k tvrzení, že uživatelé Facebooku o sobě podávají obraz věrný realitě. Zde by bylo na místě se obávat, že by si lidé zakládají Facebookové profily právě za účelem podpory mezilidských vztahů (včetně přátelství), tyto vztahy jsou podporovány zkreslenými informacemi a dochází tak k jejich určité proměně vlivem právě Facebooku a jiných sociálních sítí, které šíření těchto zkreslených informací podporují. Ovšem pro nejednoznačnost dosavadních výzkumů v této oblasti to nelze říci jistě.

Společně strávený čas byl zahrnut jako důležitý aspekt přátelství v každé definici, jako například výše zmíněná definice Vágnerové (2005), Soudková (2006), či opět Plňava (2005). Výzkum magistry Ivany Mazourové (2017) ukázal, že děti (11–15 let) tráví daleko méně času na Facebooku, než venku se svými přáteli. Z toho necelá třetina z nich (29%) čas strávený na Facebooku věnuje také svým přátelům, což ukazuje naplnění hlavních důvodů pro jeho používání vycházejících z výzkumů zaměřených právě na toto téma. Polovina respondentů je schopna na Facebooku vyjadřovat své pocity a názory stejně otevřeně jako v přímé mezilidské komunikaci. Jen malá část respondentů (7%) používá Facebook pro komunikaci s lidmi, které doposud neznali. Z tohoto výzkumu vyplývá, že Facebook podporuje důležité aspekty přátelství (jako například onen společně strávený čas) aniž by je nutně měnil. Vedoucí funkci v naplňování aspektů přátelství (jako například komunikace či společné prožitky) má však stále přímá sociální interakce, kterou Facebook nenahrazuje ani nepřevyšuje.

Ve výzkumech Steinfield a kol. (2008), Burkem a spol. (2011) zabývajících se důsledky používání Facebooku a jiných sociálních sítí je potom ukázáno, že aktivním uživatelům skutečně roste sociální kapitál a dochází také k jeho přesměrovávání. Je zde tedy opět naplněna hlavní motivace většiny uživatelů pro používání sociálních sítí a lze tedy říci, že mají pozitivní dopad na rozšíření sociální sítě (v sociologickém slova smyslu) jedince.

9. Doporučení pro práci s Facebookem pro pedagogy a sociální pracovníky

Ve své práci jsem již vysvětlil, co je to Facebook a jaký vliv může tato sociální síť mít na mezilidská přátelství. V této kapitole se pokusím nastínit, jak mohou

poznatky mé práce využívat pedagogové, sociální pracovníci a další vychovatelé. Poznatky vycházející z této práce opět doplním o materiály dalších autorů zabývajících se touto problematikou, aby má doporučení získala na komplexnosti a věrohodnosti.

V roce 2014 vyšel v mezinárodním internetovém časopisu *Social Media and Interactive Learning Enviroments* výzkum, ve kterém se snažil autor, Kevin Hull z University of Florida, zjistit, jak využít Facebook k tomu, aby byli studenti lépe informovaní a cítili se více součástí komunity. Třída studentů sledovala po dobu jednoho pololetí facebookovou skupinu a následně vyplnila dotazník, který měl za cíl zjistit efekty pokusu. Výsledky ukázaly, že i přesto, že studenti necítili signifikantní rozdíl ve vztazích ve skupině před a po ukončení výzkumu, tak v dotazníku uvedli, že by si přáli, aby více pedagogů zakládalo podobné skupiny. Tento výzkum tedy doporučuje používání sociálních sítí ve větší míře proto, aby spolu studenti komunikovali také ve věcech akademických a tím vytvářeli pevnější komunitu. (Kevin Hull, 2014) Zpevnění komunity sice neprokázal, ale kladným ohlasem u studentů výzkum jasně potvrdil masivní popularitu Facebooku popsanou v této práci. Díky této popularitě a snadným možnostem šíření informací má také Hullova iniciativa dostat na Facebook věci akademické velký potenciál k popularizaci studia, učení spolupráce a dosahování tak lepších studijních výsledků i pro snadné sdílení učebních materiálů.

Na podobné pozitivní aspekty používání sociálních sítí upozorňuje článek na metodickém portálu pro učitele RVP (2013). Zmiňuje možnost sociálních sítí demonstrovat svou kreativitu, komunikovat, apod. Sociální sítě dále mohou žáky zaujmout a motivovat k práci. Stydlivější žáci mají navíc příležitost snadněji navazovat přátelství skrze online komunikaci. To potvrzují také

závěry této práce zmiňující méně populární a introvertní jedince. Na druhou stranu jako negativní aspekt uvádí již v kapitole o rizicích zmíněný vliv sociálních sítí na mentální zdraví teenagerů. Z výzkumů zahraničních autorů vyplývá, že dospívající, kteří nadměrně používají Facebook mají tendenci být více narcističtí, agresivní a antisociální. Jako další negativní aspekt zmiňuje, že sociální síť Facebook má velkou schopnost rozptylovat. Zde se článek odkazuje na článek Aktuálně.cz (2011), který tvrdí, že u žáků a studentů, kteří kontrolují svůj facebookový účet každých patnáct minut dochází k výraznému zhoršení studijních výsledků. (Peňáz J., 2016), (Aktuálně.cz, 2011)

Co se týče učitelů a sociálních sítí, i k nim se tento článek vyjadřuje a zastává všeobecný názor, že učitel by se za každou cenu měl chovat profesionálně. Byť se článek soustředí právě na učitele, toto pravidlo bychom mohli samozřejmě aplikovat i na další pedagogické pracovníky, sociální pracovníky a do určité míry i ostatní vychovatele. Pravidlo udržení si profesionality samozřejmě zahrnuje i to, do jaké míry budou zmínění učitelé a další odhalovat své soukromí. Jiný článek na tomto portálu „Soukromí je pryč, naučme se s tím žít“ proto doporučuje, aby se učitelé naučili rozeznávat, kdy a jak svůj profil na sociální síti používat. Například uvádí, že pokud učitel dostane ke komunikaci se studenty školní mail, na který se rozhodne založil účet na sociální síti, měl by tento účet sloužit pouze k profesionální komunikaci se studenty. (Brdička B., 2013)

Článek „Role sociálních médií ve výuce“ také upozorňuje na to, že pro takový profil by bylo vhodné získat souhlas zákonného zástupce s užíváním sociálních sítí pro školní účely. Pro administrativní úplnost by škola měla pravidla pro používání sociálních sítí uvést ve školním řádu. (Peňáz J., 2016)

V závěru své práce píše, že Facebook ani jiné sociální sítě (podle analyzovaných výzkumů) nevedou k mezilidské izolacím. Ovšem také připomínám, že je třeba je užívat s mírou a nezanedbat primární prevenci. Tato doporučení zde jistě musím zmínit – například výzkum Ivany Mazourové (2017) poukazuje na malou část respondentů (7% z 204 respondentů) používá Facebook pro komunikaci s lidmi, které doposud neznali. Toto procento sice není zdaleka většinové, ovšem i tak nelze zanedbat. V rámci tohoto doporučení zde nastíním dva konkrétní projekty, které aktuálně na prevenci v této oblasti pracují.

9.1 Kraje pro bezpečný internet

Projekt „Kraje pro bezpečný internet“ se zabývá edukací v oblasti zacházení s novými technologiemi a to hlavně po stránce mentální. Projekt byl schválen usnesením Rady Asociace krajů ČR v roce 2013. „Kraje pro bezpečný internet“ nabízejí výukové programy o chování v kybernetickém světě (tj. jaké informace odhalovat, jak se bránit hoaxu, jak zacházet s vlastními či cizími údaji, co dělat, pokud se my, naši studenti či děti stanou obětmi kyberšikany, sextingu apod.). Pro každou ze skupin uživatelů (rodiče, děti a studenti, senioři, policie, sociální pracovníci a učitelé) je připraveno hned několik vzdělávacích lekcí, ze kterých je možno si vybrat - například lekce; *Teror s názvem šikana*, *Internet jako droga* či *Online obsah na kriminál*. Konkrétně sociální pracovníci si mohou vybrat mimo jiné z kurzů: *Prevence a řešení kyberšikany v souvislostech sociálně právní ochrany dětí*, *Prevence a řešení sextingu*, a učitelé z dvanácti kurzů jako jsou například *Chytrý mobil*, *Nástroje online a jejich použití ve třídě* či *Netholismus a online gambling*.

(Kraje pro bezpečný internet, 2015)

9.2 Bezpečný internet.cz

Druhým projektem je „Bezpečný internet.cz“, který vznikl s cílem poukázat na rizika spojená s používáním internetu a sociálních sítí. Tento projekt oslovuje cílové skupiny a na názorných příkladech pomáhá těmto uživatelům vytvářet si správné, zdravé návyky používání internetu. Projekt zdarma poskytuje rady, návody a zkušenosti provozovatelů internetových služeb. Obsahuje články pro uživatele rozdělené do celkem pěti skupin. Začínajícím uživatelům poskytuje rady ohledně toho, jak správně používat internet, jak si poradit s elektronickou poštou a jak si udržet soukromí a bezpečí na internetu a sociálních sítích. Pokročilejším uživatelům projekt radí, jak zabezpečit internetové bankovníctví a jak bez rizika komunikovat online. Pro rodiče nabízí tipy ohledně toho, co dělat pokud mají obavy o své ratolesti a jejich chování na internetu. Děti mohou na internetových stránkách nalézt komiksové příběhy. Pro školy jsou k dispozici rady pro atraktivnější výuku.

(Bezpečný internet.cz)

10. Závěr

Hlavním tématem této práce je popsat vliv sociální sítě Facebook na lidské přátelství. Dále si kladla za úkol přátelství obecně definovat a popsat potřeby, které se jeho prostřednictvím naplňují.

Cíle této práce se naplnit povedly. První obecné charakteristiky přátelství jsou vyvozeny již v teoretické části o mezilidských vztazích – patří mezi trojici nejdůležitější interpersonálních vztahů, vážou se k němu silné emoce, účastníci tvoří svůj sociální kapitál a mají tendenci naplňovat společné cíle.

Práce dále srovnává společné aspekty definic různých autorů, mezi které patří důvěra, opora, společně strávený čas, plné pochopení či přijetí a pozitivní emoce. Dále ukazuje funkce přátelství, popisuje jeho naplňování v konverzaci, společně stráveného času a vzájemné pomoci.

Seznam literatury

AMBROŽOVÁ, Monika. Typologie osobnosti: E-learningový kurz [online]. 2010 [cit. 2018-05-07]. Dostupné z: http://apps.rentel.cz/lmsKurzyZdroje/TYPS_001_001/resources/navod_na_praci/Typologie%20osobnosti.pdf

ATKINSON, Richard, Rita ATKINSON, Daryl BEM, Susan NOLEN-HOEKSEMA a Edward SMITH. Psychologie. 2. přepracované vydání. Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.

BACK, Mitja D. Facebook Profiles Reflect Actual Personality, Not Self-Idealization. Psychological Science[online]. 2010, , 372-374 [cit. 2018-05-05]. DOI: 10.1177/0956797609360756. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0956797609360756>

BASILISCO, Richard a Cha Kyung JIN. Uses and Gratification Motivation for Using Facebook and the Impact of Facebook Usage on Social Capital and Life Satisfaction among Filipino Users. International Journal of Software Engineering and Its Applications [online]. 2015, 2015, , 181-194 [cit. 2018-05-05]. DOI: 10.14257. ISSN 1738-9984 IJSEIA. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/2fd7/4a5cb01f7d36f83785b8a5988abae65ce55a.pdf>

BEDRNOVÁ, Eva a Ivan NOVÝ. Psychologie a sociologie v řízení firmy: cesty efektivního využití lidského potenciálu podniku : vysokoškolská učebnice pro studující Vysoké školy ekonomické v Praze i studující ekonomických fakult jiných vysokých škol. Praha: Prospektrum, 1994. ISBN 80-7175-010-7.

BENDL, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. 1. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

Bezpečně online.cz [online]. [cit. 2018-05-08]. Dostupné z:

<https://bezpecneonline.saferinternet.cz/>

BLAŽEK, Zdeněk. Vznik a historie Facebooku. Zdeněk Blažek, marketingový konzultant[online]. 10.10. 2015 [cit. 2018-05-06]. Dostupné z:

<http://www.zdenekblazek.cz/vznik-a-historie-facebooku/>

BOWLBY, John. Vazba. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.

BRDIČKA, Bořivoj. Soukromí je pryč, naučme se s tím žít!. In: Metodický portál RVP [online]. 2013, 7.10.2013 [cit. 2018-05-08]. ISSN 1802-4785.

Dostupné z: <https://spomocnik.rvp.cz/clanek/17845/SOUKROMI-JE-PRYC-NAUCME-SE-S-TIM-ZIT.html>

BUFFARDI, Laura E. a W. Keith CAMPBELL. Narcissism and Social Networking Web Sites. Society for Personality and Social Psychology, Inc. [online]. 2008, 2008, (10), 1303-1314 [cit. 2018-05-04]. DOI: 10.1177/0146167208320061. Dostupné z:

<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0146167208320061>

CAERS, R., T. D. FEYTER, M. D. COUCK, T. STOUGH, C. VIGNA a C. D. BOIS. Facebook: A literature review[online]. [cit. 2018-05-05]. DOI: 10.1177/1461444813488061. ISSN 10.1177/1461444813488061. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1461444813488061>

Co je to Facebook? [online]. Chráštice, 2011 [cit. 2018-05-06]. Dostupné z: http://www.zschrastice.cz/sites/default/files/aktualita/2011/01/co_je_to_facebok__16793.pdf. ZŠ Chráštice.

COLE, Jeffrey, Michael SUMAN, Phoebe SCHRAMM, et al. Surveying the digital future: The UCLA internet report [online]. 2000 [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.ub.edu/prometheus21/articulos/survey.pdf>

CRAIG, Grace J. a Don BAUCUM. Human Development. 8. USA: Prentice Hall, 1999. ISBN 9780139227745.

ČENĚK, Jiří. Interkulturní psychologie [online]. Brno [cit. 2018-04-17]. Studijní podpora. Mendelova univerzita v Brně. Dostupné z: <https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/index.pl?cast=45102>.

ČENĚK, Jiří. Interkulturní psychologie [online]. Brno [cit. 2018-05-07]. CZ.1.07/2.2.00/28.0258. Dostupné z: <https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/index.pl?cast=45102>. E-learningový projekt. Mendelova univerzita.

ČERNÁ, Alena. Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem. Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4577-0.

DANOWSKI, James a Jolene ZYWICA. The Faces of Facebookers: Investigating Social Enhancement and Social Compensation Hypotheses; Predicting Facebook and Offline Popularity from Sociability and Self-Esteem, and Mapping the Meanings of Popularity with Semantic Networks. *Journal of Computer-Mediated Communication* [online]. 2008, 2008, , 1-34 [cit. 2018-05-04]. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2008.01429.x. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1083-6101.2008.01429.x>

DENMARK, Florence. *Psychology of women: a handbook of issues and theories*. Westport, Connecticut, USA: Greenwood Publishing Group, 2008. ISBN 9780275991623.
Facebook straší psychology. *Vychovává mladé narcisty* [online]. 14.8.2011 [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/facebook-strasi-psychology-vychovava-mlade-narcisty/r~i:article:710103/>

FACEMAG. Nezájímavější statistiky o Facebooku. *Facemag* [online]. 17 Únor 2015 [cit. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://facemag.cz/nezajimavejsi-statistiky-o-facebooku/>

FELMLEE, Diana a Robert FARIS. Toxic Ties: Networks of Friendship, Dating, and Cyber Victimization. *Social Psychology Quarterly* [online]. 2016, August 20 2016, , 243-262 [cit. 2018-05-05]. DOI: 10.1177/0190272516656585. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0190272516656585>

GAJDOŠOVÁ, Jana. Zdravotní a psychické následky kyberšikany mezi dětmi a dospívající mládeží. *E-bezpečí* [online]. 17.listopad 2011 [cit. 2018-05-05]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/355-zdravotni-a-psychicke-nasledky-kyberikany-mezi-dtmi-a-dospivajici-mladei>

GREGOR, Ota. Dobré mezilidské vztahy: pomoc ke zvládnutí stresu : pro účely zdravotní výchovy. 1. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1988.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303X.

Hučín, J., Císařová, P. (2004). Přátelství je intimní a svobodný vztah. Psychologie dnes, 2, 9 – 13. Zcela nevinné přátelství mezi mužem a ženou neexistuje. (červenec, 2012). Získáno 25. 7. 2012 z <http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/274141-zcela-nevinne-pratelstvi-mezimuzem-a-zenou-neexistuje.html>

HUČÍN, Jakub a Pavla CÍSAŘOVÁ. Přátelství je intimní a svobodný vztah. Psychologie dnes. 2004, (2), 9-13.

HULL, Kevin. Using Facebook in the classroom. Int. J. of Social Media and Interactive Learning Environments [online]. USA, 2014, Mar 06 2014, , 60-69 [cit. 2018-05-08]. DOI: 10.1504/IJSMILE.2014.059692. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/264816593_Using_Facebook_in_the_classroom

CHEUNG, Christy, Pui-Yee CHIU a Matthew LEE. Online social networks: Why do students use Facebook?. Computers In Human Behavior [online]. 2010, (27), 1337-1343 [cit. 2018-05-04]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563210002244>

IVÁNKOVÁ, Jitka. Temperament: pracovní list [online]. 2013 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: http://www.szscb.cz/wp-content/uploads/2016/10/vy_32_inovace_ps2-iv-02.pdf. Studijní materiál.

JOINSON, Adam. Self-disclosure in computer-mediated communication: The role of self-awareness and visual anonymity. *European Journal of Social Psychology* [online]. 27 March 2001, , 177-192 [cit. 2018-05-05]. DOI: 10.1002/ejsp.36. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/4026/45358d0b8b863060bb058b9c8b8e5cd1667e.pdf>

JUNG, C. G. a R. F. C. HULL. *Psychological types*. Dotisk, přepracované vydání. Routledge, 1971. ISBN 9780415045599.

KESTNBAUM, Meyer, John ROBINSON, Alan NEUSTADTL a Anthony ALVAREZ. Information technology and social time displacement [online]. 2002 [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: http://www.artefaktum.hu/kozgaz/Kestnbaum-Robinson-Neustadtl-Alvarez_Time_Displacement.pdf

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.

KOPECKÝ, Kamil. Kybergrooming: Nebezpečí kyberprostoru [online]. In: . Olomouc: NET UNIVERSITY, 2010, 2010, s. 1-16 [cit. 2018-05-05]. ISBN 978-80-254-7573-7. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd?download=10%3Abrozura>

KOPECKÝ, Kamil. Stalking a Kyberstalking: Nebezpečné pronásledování [online]. Olomouc: NET UNIVERSITY, 2010 [cit. 2018-05-05]. ISBN 978-80-254-7737-3. Dostupné z: http://lms.e-nebezpeci.cz/unifor/loadFileMSSQL.php?file_id=3620408A-F859-4ECA-8106-8146DFAE1C77

Kraje pro bezpečný internet [online]. 2015 [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.kpbi.cz/>

KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra. Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2

KRČMÁŘOVÁ, Barbora, Kristýna VACKOVÁ, Jana HÝBNEROVÁ, Lenka VELIČKOVÁ HULANOVÁ, Aneta LANGROVÁ, Barbora MALÍKOVÁ a Peter PORUBSKÝ. Děti a online rizika [online]. 1. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2012 [cit. 2018-05-05]. ISBN 978-80-904920-3-5. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1378730032.pdf>

KŘIVOHLAVÝ, J: Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace 1.vyd.Praha : Svoboda, 1998.

KULHÁNKOVÁ, Hana a Jakub ČAMEK. Fenomén Facebook. 1. Kladno: BigOak, 2010.

LUPAČ, Petr. Mýty a realita digitální generace [online]. Praha [cit. 2018-04-29]. Dostupné z: i.info.cz/files/lupa/483/myty-a-realita-digitalni-generace.ppt. Katedra sociologie FF, Univerzita Karlova.

MALLEN, Michael J., Susan X. DAY a Melinda A. GREEN. Online versus face-to-face conversations: an examination of relational and discourse variables. *Psychotherapy* [online]. 2003, , 155-135 [cit. 2018-05-05]. DOI: 10.1037/0033-3204.40.1/2.155. ISSN 0033-3204. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/232604715> Online versus face-to-face conversation An examination of relational and discourse variables

MAZOUROVÁ, Ivana. Komunikace na sociálních sítích a její dopady na přímou mezilidskou komunikaci[online]. Olomouc, 2017 [cit. 2018-05-04]. Dostupné z: <https://library.upol.cz/arl-upol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=80388455971>. Diplomová práce. Univerzita Palackého. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Petra Sobková.

MEDIARESEARCH a Irena WINTROVÁ. Tisková zpráva: Česká internetová populace stárne [online]. In: . 4.4.2008 [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.netmonitor.cz/sites/default/files/prilohy/tz-ceska-internetova-populace-starne.pdf>

MĚROTSKÁ, Monika. Člověk a kultura [online]. 2013 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: www.souhorky.cz/uploads/mediafiles/imported/ucebnice-2013/VY_32_INOVACE_60.pdf. Studijní materiál.

MONSOUR, M. (2008). *Women and men as friends: relationships across the life span in the 21st century*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. Získáno 10. října 2010 z http://books.google.cz/books?id=PiNvFIOK9n0C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

MOORE, Thomas. Kniha o lásce a přátelství: pohled hlubinné psychologie a spirituálních tradic na mezilidské vztahy. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-160-6.

MOORE, Thomas. Kniha o duši: Pohled hlubinné psychologie a spirituálních tradic na mezilidské vztahy. 4. Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-252-2.

MOSLEROVÁ, Nikola. Interpersonální komunikace. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 2004, 56 s. ISBN 80-704-2692-6.

MŠMT, Milada. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. E-bezpečí [online]. Olomouc, 2017 [cit. 2018-05-05]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MUELLER, E. F. a A. THOMAS. Einführung in die Sozialpsychologie. 1974. ISBN 978-0-7486-247-5.

MUSIL, Josef. Elektronická média v informační společnosti. Praha: Votobia, 2003. Institut mediální komunikace. ISBN 80-7220-157-3.

Nakonečný, M. **Psychologie osobnosti**. Praha: Academia, 2009. ISBN: 978-80-200-1680-5

NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie [online]. 2009 [cit. 2018-04-17]. ISBN 978-80-200-1679-9. Dostupné z: charita.xf.cz/tfjcu/soc_pst_nakonecny.doc

PAVLÍČEK, Antonín. Nová média a sociální síť. 1. Oeconomia, 2010. ISBN 978-80-245-1742-1.

PEŇÁZ, Jiří. Role sociálních médií ve výuce. In: Metodický portál

RVP [online]. 17.3.2016 [cit. 2018-05-08]. ISSN 1802-4785. Dostupné z:
<https://spomocnik.rvp.cz/clanek/20717/ROLE-SOCIALNICH-MEDII-VE-VYUCE.html>

PLAŇAVA, Ivo. Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy - dovednosti - poruchy. Praha: Grada, 2005. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0858-2.

PLHÁKOVÁ, Alena: Učebnice obecné psychologie, Academia, Praha 2004 - poslední práce slouží jako vysokoškolská učebnice pro studenty psychologie na VŠ - doposud jedna z nejpřehlednějších prací o psychologii v češtině

QUAN-HAASE, Anabel a Alyson L. YOUNG. Uses and Gratifications of Social Media: A Comparison of Facebook and Instant Messaging. Bulletin of Science Technology & Society [online]. 2010, 14. září 2010, , 350-361 [cit. 2018-05-04]. DOI: 10.1177/0270467610380009. Dostupné z:
<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0270467610380009>

Risks: Cyber Grooming. Make-IT-Safe [online]. [cit. 2018-05-05]. Dostupné z:
<http://www.make-it-safe.net/index.php/en/risks/risks-cyber-grooming>

ROSE, Suzanna a Felicisima C. SERAFICA. Keeping and ending casual, close and best friendships [online]. 1986, , 14 [cit. 2018-04-29]. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0265407586033002>

ROSENZWEIG, M. Mezilidské vztahy: příručka pro učitele občanské nauky : učební pomůcka pro základní školy. 1. Praha: Komenium, 1990.

ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Vzorce přátelství v české společnosti [online]. Praha, 2003 [cit. 2018-05-07]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/866cee64ec26002dc860da86d4b9043ae28a4701_496_45reh21.pdf

ŘEZÁČ, Jaroslav. Brno: Paido, 1998, 268 p. ISBN 80-8593148-6.

Říčan, P. **Psychologie osobnosti**, obor v pohybu. Praha: Grada, 2010. ISBN: 978-80-247-3133-9

ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.

SAPADIN, Linda A. Friendship and Gender: Perspectives of professional men and women [online]. 1988 [cit. 2018-05-05]. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0265407588054001>. City University of New York Graduate Center.

Sippola, L. K. (1999). Getting to know the other: the characteristics and developmental significance of heterosocial relationships in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 28, 407-418.

Slaměník, I. : **Emoce a interpersonální vztahy**, Praha : Grada, 2011, 208 str., ISBN 978-80-247-3311-1

SLEDGIANOWSKI, Deb a Songpol KULVIWAT. Using Social Network Sites: The Effects of playfulness, critical mass and trust in a hedonic context. Taylor & Francis Online [online]. 2015, 11. prosinec 2015, (4), 74-83 [cit. 2018-05-04]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/08874417.2009.11645342?needAccess=true>

SOKOL, J.: Malá filosofie člověka; Slovník filozofických pojmů, Praha: Vyšehrad, 2004, 391 str., ISBN 80-7178-886-4

SOUDKOVÁ, Miluše. O zdravých vztazích mezi lidmi: přátelství a manželství. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-196-8.

SOURANDER, Andre, Anat B. KLOMEK a Maria IKONEN. Psychosocial Risk Factors Associated With Cyberbullying Among Adolescents: A Population-Based Study [online]. July 2010 [cit. 2018-05-05]. DOI: 10.1001/archgenpsychiatry.2010.79. Dostupné z: <https://jamanetwork.com/journals/jamapsychiatry/article-abstract/210833>

STEINFIELD, Charles, Nicole B. ELLISON a Cliff LAMPE. Social capital, self-esteem, and use of online social network sites: A longitudinal analysis. Journal of Applied Developmental Psychology [online]. USA, 2008, 2008, (29), 434-445 [cit. 2018-05-04]. DOI: 10.1016/j.appdev.2008.07.002. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.156.4913&rep=rep1&type=pdf>

SULER, John. The Online Dishibition Effect [online]. New Jersey, 2004 [cit. 2018-05-05]. Dostupné z: <http://www.samblackman.org/Articles/Suler.pdf>.
Department of Psychology, Rider University, Lawrenceville, New Jersey.

SVOBODA, Zdeněk, (rok neuveden). Sociální pedagogika. Studijní opora Katedry pedagogiky. Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

ŠOROCHOVÁ, E. Metodické problémy sociálnej psychológie. 1. SAV, 1980.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. 2. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 9788071848035

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VYBÍRAL, Zbyněk. Psychologie komunikace. Portál, 2005. ISBN 978-80-7367-387-1.

VYBÍRAL a Barbora ZÍDKOVÁ. Pragmatika lidské komunikace: Interakční vzorce, patologie, paradoxy. Konfrontace, 1999. ISBN 80-86088-04-9.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. Sociální psychologie. 2. přepracované a rozšířené vydání. Grada, 2008. ISBN 8024714288.

WATZLAWICK, Paul, Don JACKSON, Janet BAVELASOVÁ, Zbyněk

